arduin
13
jaargang 7
juni 2013
AMVB

WOORD VOORAF
Jari Demeulemeester 4

2013-2017: BELEIDSPERSPECTIEVEN 7

MONDELINGE-GESCHIEDENISTRAJECT IN EEN ARCHIEF
VERSLAG VAN DE STUDIENAMIDDAG, 14 DECEMBER 2012 13

50 JAAR STADSGEHEUGEN?
NIEUWJAARSGESPREK, 26 JANUARI 2013 17

COMMUNITY ARCHIVES IN HET AMVB
EEN THEORETISCH KADER VOOR MEER PARTICIPATIE EN MAATSCHAPPELIJK ENGAGEMENT
Mariet Calsius
Kathleen De Blauwe
Patrick Van den Nieuwenhof 21

SODA
VAN EEN DIGITAAL DEPOTMODEL VOOR KLEINE ARCHIEFINSTELLINGEN NAAR EEN STAPPENPLAN OVERDRACHT DIGITAAL ARCHIEF 29

WIE NIETS DOET, DOET IETS VERKEERD
SODA (STAPPENPLAN OVERDRACHT DIGITAAL ARCHIEF)
Renée Cambré 33

HET OPSTELLEN VAN ORDENINGSPLANNEN TER VOORBEREIDING VAN HET OVERDRAGEN VAN DIGITAAL ARCHIEF
Nastasia Vanderperren 49

AANWINSTEN
NAJAAR 2011 – MAART 2013
Mariet Calsius 57

DE BIBLIOTHEEKCOLLECTIE VAN HET AMVB: EEN JONGE BEWAARBIBLIOTHEEK?
Mariet Calsius 65

CURIOSUM
Jari Demeulemeester 77

ARCHIEF TE GAST
EPITAAF: GEPASSIONEERDE EN VRIJWILLIGE INZET VOOR BEGRAAFPLAATSEN
Tim Jansens 81

KRONIEK 85

WOORD VOORAF

Jari Demeulemeester

Waarde Arduinlezer,

Het geheugen is de toekomst van ons verleden. Een deel van ons geheugen huist in het gebouw op Arduinkaai 28. Tien jaar reeds gebeurt daar de handel en wandel van het AMVB, onder die fiere kantoren van de krant *De Morgen*. Onze ruimten zijn een uitstekende vertaling van wat een Archief van het Vlaamse geheugen in deze stad nodig heeft. En dat deze ambitieuze stap een decennium geleden terecht was, wordt bewezen door het feit dat in die tijd het volume vanuit archiefzijde vertienvoudigd is. Dat we ambitieus blijven bewijst ook het nieuwe beleidsplan. 2013 is van de vijfjarige beleidsperiode het eerste jaar. We startten dat met een boeiend Nieuwjaarsgesprek over 50 jaar stadgeheugen maar ook met de ondertekening van een beheersovereenkomst met de Vlaamse Gemeenschap en een convenant met de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Het nummer van *Arduin*, dat u nu open slaat, is het dertiende in een lange reeks over het archiefleven in de Vlaams-Brusselse gemeenschap. De vorige twee nummers cirkelden omheen een specifiek thema: het ene over digitale duurzaamheid stelde *DigiGIDS* voor, een gebruiksaanwijzing voor kleine organisaties hoe ze hun eigen digitale archieven kunnen beheren, het andere ging uitvoerig in op de trend van de mondelinge geschiedenis. De waaier aan lange interviews met onze helden uit vijftig jaar Vlaams engagement in de hoofdstad brachten bij een hoop mensen de memorie aan hun eigen inzet weer aan de oppervlakte. En dat gaf dan weer aan het AMVB de gelegenheid zijn algemene vergadering op te frissen en voortaan te ijveren voor een breed maatschappelijk klankbord. Vele van de nieuwe leden dragen immers een heel stuk ervaringen aan vijftig jaren werken in Brussel met zich mee: die herinneringen en getuigenissen, moeten de hoekstenen worden van de opbouw van ons geheugen.

Deze nieuwe aflevering van uw tijdschrift *Arduin* sluit weer aan bij de vorige redactiepraktijken en wil u een overzicht brengen van wat we deden in 2012 en waar we willen voorgaan in 2013. Dit wordt een belangrijk jaar vermits het de aanzet is van een nieuwe beleidsperiode van vijf jaar. De overeenkomsten met de beide opdrachtgevers, de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschapscommissie zijn intussen met de respectievelijke overheden afgesloten. Alweer een stapje vooruit.

Het dient gezegd, de belangstelling van andere cultuurorganisaties in Brussel voor de werking van het AMVB groeit gestaag: Epitaaf, de bibliotheek van het Conservatorium, gemeenschapscentra en kunstinstellingen. De samenwerking met onze alliant, Familiekunde Brussel, doet ons steeds meer geloven in het nut van genealogisch onderzoek. Ook het weder exploreren van andere flankerende disciplines van de geschiedenis, zoals archeologie, toponymie, heemkunde en volkskunde zouden de opbouw van Brusselse geheugen een flinke duw in de rug kunnen geven. Het zijn allemaal wezenlijke elementen in het uittekenen van ons gemeenschapsarchief - de zo veel geciteerde *community archives*. De aanzetten die er reeds waren met de academische wereld – bijv. de samenwerking van het SODA-project met UGent en VUB - zullen in de nieuwe beleidsperiode nog verder worden uitgebouwd.

En tenslotte nog dit: lezen is leren en leven. Wij kunnen uren lang rond snuiven door onze fantastische collectie archieven, boeken en tijdschriften, over Brussel, cultuur en maatschappij. Moge dit ook jullie, die trouwe vrienden van het AMVB, ten dele vallen.

2013-2017 BELEIDSPERSPECTIEVEN

2013-2017 is de nieuwe beleidsperiode die start voor de culturele archieven van de Vlaamse gemeenschap. Aangezien het AMVB een erkend cultureel archief is, wordt de instelling voor haar werking op structurele basis gesubsidieerd en dient zij hiervoor ook een beleidsplan in waarin een reeks van beleidsopties geformuleerd zijn die onderwerp zijn van deze bijdrage. Die beleidskeuzes zijn gebaseerd op de vier kerntaken van een archiefinstelling maar evenzeer op de rol die het AMVB voor zijn (erfgoed)gemeenschap wil waarnemen. De beleidsperiode 2013-2017 wordt naast het afsluiten van twee overeenkomsten met de overheden dan ook gekenmerkt door het zoeken naar een identiteit als *community archive*.

Op 15 maart 2013 werd met de Vlaamse Gemeenschap een beheersovereenkomst afgesloten zoals het volgens het nieuwe Cultureel-Erfgoeddecreet past. Het onderwerp van deze overeenkomst zijn de kerntaken van een cultureel archief. Die zijn voor het AMVB geformuleerd in strategische en operationele doelstellingen (zie verder). Met de overeenkomst creëert de Vlaamse overheid ook aandacht voor goed bestuur van een culturele erfgoedorganisatie met een vzw-structuur. Met het vastleggen van een reeks van generieke doelstellingen wordt het erfgoedveld ook betrokken bij het verwezenlijken van een aantal aandachtspunten die de Vlaamse regering wenst te bereiken.

Met de Vlaamse Gemeenschapscommissie werd eveneens een convenant afgesloten. In de overeenkomst met de VGC ligt hetzelfde takenpakket vervat als de beheersovereenkomst met de Vlaamse overheid. Bijkomend is de vraag van de VGC in het uitwerken van een depotbeleid dat aan de provinciën en de VGC door het Cultureel-Erfgoeddecreet werd toegewezen. Het AMVB heeft een specifieke opdracht gekregen ten aanzien van Brusselse organisaties die erfgoedbeheer en -behoud niet als kerntaak hebben en die deel uitmaken van de cultureel-erfgoedgemeenschap van de VGC.

2013 is voor het AMVB het eerste jaar van die nieuwe beleidsperiode, het is ook een nieuwe start met een vernieuwd en uitgebreid team. Niet alleen het voorzitterschap, de samenstelling van de algemene vergadering, de raad van bestuur werd herbekeken maar ook het dagelijks team werd uitgebreid met twee nieuwe stafmedewerkers. In aanloop tot het veertigjarig bestaan van het AMVB in 2017 streven we in de komende beleidsperiode naar de uitbouw van een 'participatie-gemeenschapsarchief'. Vertrekkend

vanuit een bijgestuurde missie en visie heeft het AMVB de ambitie om 'meer' *community archive* te zijn door de basiswerking verder te optimaliseren en door op een duurzame en participatieve manier samenwerkingsverbanden te initiëren en te stimuleren.

Missie en visie

Het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw (her)ontdekt het verdwijnend collectief geheugen van de Brusselse Vlaming in de grootstedelijke samenleving als hefboom voor de verdere uitbouw van de Nederlandstalige Brusselse erfgoedgemeenschappen. Als pluralistische instelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verzekert het AMVB de verwerving, het beheer, het onderzoek en de ontsluiting van archieven en verwante erfgoedcollecties van Nederlandstalige Brusselse organisaties, personen en families uit de 19e, 20e en 21e eeuw.

Als Archief en Museum voor het Vlaamse leven te Brussel stelt de instelling zich actief op ten dienste van de Nederlandstalige erfgoedgemeenschap in Brussel. Deze ingesteldheid beoogt participatie en betrokkenheid van het AMVB dat dit in de komende beleidsperiode als een vanzelfsprekendheid opneemt in zijn acties.

Wat de afbakening in tijd, ruimte en inhoud betreft, blijft het AMVB trouw aan de eigenheid van de instelling:

- De geografische afbakening betreft de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- De inhoudelijke afbakening betreft het erfgoed van Brusselse organisaties met een Nederlandstalige werking en het erfgoed van Nederlandstalige personen en families. Het AMVB is een pluralistische instelling. De ruime waaier aan organisaties, actief in de verschillende beleidsdomeinen, komen in aanmerking voor archiefoverdrachten.
- In de afbakening van de tijdsperiode richt het AMVB zich hoofdzakelijk tot de 19e, 20e en 21e eeuw. Deze periode valt samen met de opkomst en uitbouw van de Vlaamse Beweging in de Belgische context.

Kerntaken

De werkingsmiddelen van de Vlaamse overheid zijn geconcentreerd rond vier kerntaken:

1. verwerven;
2. behouden en beheren;
3. onderzoeken;
4. valoriseren van diverse historische bronnen.

1. Verwerven

De erfgoedcollecties die in het AMVB berusten, documenteren de geschiedenis van de Vlamingen in Brussel en hun culturele erfgoedgemeenschap. Dit verhaal is nog niet volledig. Privaatrechtelijke archieven zijn kwetsbaar en sterk afhankelijk van het sensibiliseren van de archiefvormers. Dit zijn zowel organisaties als privépersonen en families. Bovendien beschikken dergelijke archiefvormers meestal niet over ruimtes die de beste bewaaromstandigheden voor archieven garanderen. Het AMVB heeft het laatste decennium een zeer sterke inhaalbeweging gedaan wat betreft organisaties die het Brusselse middenveld zowat een halve eeuw hebben bespeeld. De taak van archivaris spitst zich meer en meer toe op digitaal archief en documentbeheer. De projecten die in de afgelopen beleidsperiode liepen, leerden het AMVB omgaan met digitale duurzaamheid. Dit is echter steeds in evolutie. Om de archiefvormers kwaliteitsvol te kunnen adviseren, moet het AMVB hen op dit vlak een stap voor zijn. Door ze tijdig te begeleiden en te ondersteunen bij de aanmaak van de digitale bestanden, kunnen reeds een aantal problemen inzake digitale duurzaamheid worden opgevangen.

2. Behouden en beheren

De archieven die worden verworven, worden op een professionele manier bewaard en beheerd. Dit betekent:

- schonen van archieven waarbij dubbels en schadelijke materialen worden verwijderd;
- selecteren van archieven waarbij niet-relevante stukken worden verwijderd evenals stukken die een geëigende beschrijving en bewaring nodig hebben;
- beschrijven en inventariseren volgens de internationale normen;
- verpakken in zuurvrije mappen en dozen om verzuring van het papier tegen te gaan;
- bewaren in een ruimte waar de temperatuur en de relatieve luchtvochtigheid stabiel is en gecontroleerd blijft;
- inhoudelijke ontsluiting gerelateerd aan de andere kerntaken.

Het hierboven beschreven proces wordt evenzeer op de bewaarbibliotheek, de periodiekencollectie en de voorwerpencollectie toegepast volgens de eigen methodes. Het ontsluiten van collecties op een wetenschappelijk verantwoorde manier gekoppeld aan een goede depotwerking sluiten op elkaar aan.

3. Onderzoeken

Het onderzoek op collecties gebeurt op verschillende manieren. Vanuit de interne collectiewerking is er steeds institutioneel onderzoek over de archiefvormers bij prospectie en inventarisatie, gebeurt onderzoek steeds voor de contextualisering van de collecties, worden de gegevens historisch verwerkt voor de publiekswerking (publicaties,

tentoonstelling ...) en wordt de onderzoeksdatabank ODIS (intermediaire structuren in Vlaanderen voor de 19e en 20e eeuw) aangevuld.
Het AMVB faciliteert onderzoek, maar anticipeert evenzeer op de expertise die de externe onderzoeker aanlevert door de consultatie van de bronnen.

4. Valoriseren van diverse historische bronnen

De valorisatie van de bronnen biedt een brede waaier aan publieksgerichte activiteiten: leeszaalwerking, uitgeven van een tijdschrift en nieuwsbrief, aanbieden van informatie op de website, uitwerken van tentoonstellingen in het kader van erfgoedgebonden en/of Brusselse evenementen …

Welke doelstellingen wil het AMVB bereiken?

De komende jaren zal het AMVB verder werken aan zijn identiteit door te onderzoeken hoe een reeks van theoretische en maatschappelijke concepten op de instelling kan worden toegepast en vervolgens kan worden geïmplementeerd in de gehele werking. De grote doelstellingen hiervoor zijn:

➲ de collectiewerking verbreden en verdiepen, met bijzondere aandacht voor de begeleiding van archiefvormers en de ontsluiting van de verschillende collectieonderdelen. Het AMVB is tegen 2017 het aanspreekpunt voor Nederlandstalige organisaties, privépersonen en families in Brussel die vragen hebben betreffende cultureel-erfgoedzorg en archiefbeheer.

Concreet:
– actieve prospectie voeren naar nieuwe archiefvormers, enerzijds door erfgoed te verwerven en anderzijds door archiefvormers te begeleiden en te ondersteunen in hun archiefzorg en in het beheer van hun digitale bestanden;
– verschillende collectieonderdelen ontsluiten en kenbaar maken;
– het ontwikkelen van een informatieplan en een kwaliteitshandboek met procedures en bewaarstrategieën inzake digitale duurzaamheid en digitaal beheer;
– het uitbouwen van een eigen depotwerking;
– een beleid inzake mondelinge geschiedenis uitvoeren.

➲ een sterke participatieve werking ontwikkelen door het proactief en simultaan ontsluiten van de aanwezige kennis voor de cultureel-erfgoedgemeenschap. Het AMVB is tegen 2017 aanspreekpunt voor informatiezoekers met vragen over zijn werkingsgebied.

Concreet:
– onderzoek door en voor derden faciliteren door op een wetenschappelijk verantwoorde manier de eigen collecties te ontsluiten voor een breed publiek;
– online lespakketten uitwerken;
– cultureel-erfgoedactiviteiten in een samenwerkingsverband organiseren en bij de bekendmaking bijzondere aandacht besteden aan het bereiken van kwetsbare groepen;
– een vrijwilligersbeleid en -werking uitbouwen die gericht is op de kerntaken van de instelling;
– een vernieuwde communicatiestrategie uitwerken met ruime aandacht voor diverse doelgroepen;
– het aantal leeszaalbezoekers en raadplegingen van de digitale collectie via de website verhogen.

➲ het netwerk versterken en de expertise delen met de Brusselse cultureel-erfgoedgemeenschap en het Vlaamse cultureel-erfgoedveld. Het AMVB is tegen 2017 het aanspreekpunt geworden voor Nederlandstalige organisaties, privépersonen en families in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die vragen hebben betreffende cultureel-erfgoedzorg en archiefbeheer.

Concreet:
– expertise ontwikkelen door het uitvoeren van haalbare voorbeeldprojecten op maat en het zoeken naar gelijkaardige projecten in binnen- en buitenland. In de uitvoering van deze projecten werkt het AMVB met klankbordgroepen.
– het netwerk uitbreiden met relevante onderzoeksinstellingen. Op basis van die uitbreiding past het AMVB de beheersstructuur van de organisatie en de aansturing van het wetenschappelijk comité aan.

➲ de kwaliteit van de interne werking versterken.

Concreet:
– de nodige procedures uitwerken om te komen tot een goede integrale kwaliteitszorg op het vlak van inhoudelijk en zakelijk beleid. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar het personeelsbeleid.
– het opstellen van een infrastructuurdossier, waarbinnen de organisatie zelf proactief op zoek gaat naar duurzame en betaalbare oplossingen voor de huisvesting.
– het creëren van een theoretisch kader voor de implementatie van de concepten *community archive(s)*, participatie, diversiteit en digitale duurzaamheid in de interne werking. De organisatie implementeert dit kader tegen 2017 in de interne werking.

Zoals eerder vermeld heeft de Vlaamse Gemeenschap met een aantal generieke doelstellingen aandacht voor een aantal doelen die de Vlaamse regering wenst te verwezenlijken:

- een beleid voeren op het vlak van maatschappelijke en culturele diversiteit binnen de eigen organisatie concretiseren;
- een beleid voeren op het vlak van duurzaamheid binnen de eigen organisatie;
- indien op immaterieel erfgoed wordt ingezet meewerken aan de uitwisseling van kennis en expertise in de daartoe ontwikkelde databank.

Een nieuwe identiteit?

De beleidsopties getuigen van ambitie. Om deze te verwezenlijken is naast een sterke ploeg evenzeer een sterk inhoudelijk concept nodig. Het proces van het opstellen van het beleidsplan gaf de aanzet om niet alleen de vertrouwde stakeholders te bevragen, maar bood ook de gelegenheid om de instelling te plaatsen in het Brusselse, Vlaamse, internationale erfgoedveld. Wat is de unieke plaats van het AMVB en welke concepten bieden antwoord op de uitdagingen? Wat is de rol van een archief in een samenleving? Is er een rol voor het AMVB? Om een breed maatschappelijke draagvlak te creëren en de maatschappelijke rol te verhogen wil het AMVB voor de komende beleidsperiode werken aan het concept van *community archive(s)*. Wat dit theoretisch kader inhoudt, komt in de volgende bijdrage aan bod. Hoe dit in het AMVB zal worden toegepast en welke initiatieven hiervoor genomen zullen worden, zal stelselmatig in *Arduin* worden bericht.

MONDELINGE-GESCHIEDENISTRAJECT IN EEN ARCHIEF

VERSLAG VAN DE STUDIENAMIDDAG, 14 DECEMBER 2012

Lucienne Vellemans, voormalig secretaresse van het AMVB, werd voor het project *Vlaams geheugen in Brussel* geïnterviewd door Kathleen De Blauwe – © Greet Degendt

Het project *Vlaams geheugen van Brussel* eindigde met een positieve noot voor toekomstige duurzaamheid. Het Arduinnummer van december bundelde de mondelinge-geschiedenispraktijken uit verschillende sectoren. Er was ook een publieksmoment voor de erfgoed- en archiefsector voorzien. Deze studienamiddag vond plaats op 14 december 2012 in het AMVB. Vier sprekers gaven aan 34 aanwezigen vanuit hun eigen expertise aanbevelingen over het beoefenen van mondelinge geschiedenis.

Met deze studienamiddag leverde het AMVB een bijdrage tot de methodiek en de rol van oral history in een archief. Archivarissen, erfgoedwerkers, onderzoekers uit de academische wereld en geïnterviewden dachten samen na over de wijze waarop ze tegemoet konden komen aan de huidige opmars en populariteit van orale-geschiedenisprojecten.

Na de verwelkoming door de voorzitter en de inleiding door de kabinetsmedewerker van minister Smet ontlokte de bijdrage van Nico Wouters (SOMA) over het disparate en diverse mondelinge-geschiedenisveld heel wat praktische vragen over het concreet opzetten van deze trajecten en het transcriberen ervan. Door de explosie aan orale bronnen-dreigt mondelinge geschiedenis slachtoffer te worden van haar eigen succes. De beperkte middelen en het personeelstekort laten het immers niet toe om de verzamelde getuigenissen te bewaren en te ontsluiten voor onderzoek en nieuw publieksgebruik. Ze riskeren straks onhandelbaar te zullen worden en dus letterlijk te verdwijnen in de ruis. De volgende logische stap in een langer professionaliseringsproces is bijgevolg het ontwikkelen van een voorbeeldonderzoek. Diverse types erfgoedactoren (publiekswerkers, archieven, vrijwilligersverenigingen) en academici zouden zich in een interdisciplinair overleg moeten buigen over een centrale beleidsvisie met concrete, realistische én uniforme tools om mondelinge bronnen te ontsluiten voor toekomstig publieksgebruik en onderzoek. Verder merkte Nico Wouters ook op dat de inhoud en de finaliteit van het immaterieel erfgoedbeleid niet samenvallen met mondelinge geschiedenis als 'veld' of discipline. Er bestaan echter wel onderlinge banden inzake het 'borgen'. Deze beleidsonderdelen van het immaterieel erfgoed raken rechtstreeks aan de onderzoeksmethode van mondelinge geschiedenis zoals het identificeren en/of documenteren, het onderzoeken en het communiceren.

In het tweede onderdeel van deze studienamiddag lag de focus op het uitwisselen van tips en ervaringen met de doelgroep. Twee projecten met journalistieke en wetenschappelijke methodieken werden voorgesteld. Hans Vandecandelaere legde uit hoe hij in *Stemmen uit Babel* begonnen was met het in kaart brengen van het Brussels multicultureel veld. Per gemeenschap onderzocht hij enkele vaste focuspunten zoals de historische kadering, de pushfactoren, de professionele oriëntatie, de woonpatronen en tenslotte de diversiteit binnen elke gemeenschap. Voordat hij de bevoorrechte getuigen ging interviewen, bereidde hij zich voor door zich te verdiepen in allerhande informatiebronnen, gesprekken met getuigen en professoren, en sociologische studies. Hij legde ook een contactlijst aan en vervolgens ging hij in het veld de mensen bevragen. Het eigenlijke interviewmateriaal werd echter niet opgenomen. Dit speurwerk kende wel een neerslag in het boek *In Brussel* en randactiviteiten van rondleidingen en schoolprojecten. De interviews werden dus niet getranscribeerd maar vrijelijk literair omgezet in citaten die het wetenschappelijk werk verlevendigen en ondersteunen. Hij paste de historische kritiek ook toe op de mondelinge getuigenissen door de interviews tegen elkaar uit te spelen. Drietaligheid en een grote betrokkenheid van de interviewer waren de vereisten bij het uitvoeren van dit project. Het boek *In Brussel* is een eerste poging om zestig jaar migratie samen te brengen en het biedt stof tot verder toekomstig onderzoek over migratieverhalen in Brussel.

Daar waar in het project *Stemmen uit Babel* de mondelinge getuigenissen op een publieksgerichte laagdrempelige wijze werden ontsloten via boeken en gidsenwerkingen, werden de verzamelde mondelinge bronnen uit het *Vlaams geheugen van Brussel* gegoten in bouwstenen of ontsluitingsfiches voor verder wetenschappelijk onderzoek. De projecten vertrokken vanuit verschillende invalshoeken en methodieken maar ze hebben ook een aantal inhoudelijke gelijkenissen. Ze zijn beide op zoek gegaan naar de persoonlijke verhalen van mensen die vanaf het interbellum tot nu op zoek zijn naar een plaats of 'identiteit' in de Brusselse gelaagde samenleving. Dit gebeurt via dezelfde mechanismen van verenigingen, samenkomstmomenten, plaatsen, netwerken en culturele tradities. In het *Vlaams geheugen van Brussel* werden de mondelinge getuigenissen van bekende en minder bekende Brusselaars over het Vlaams cultureel en sociaal-cultureel verenigingsleven vanaf 1940 tot nu verzameld. Er werd nagegaan hoe deze netwerken verder geëvolueerd zijn in een chronologisch en biografisch verloop. Het verloop en de aanpak van dit project werd uitgelegd aan de hand van een stappenplan met zeven w's. Opdat de doelgroep zou kunnen leren uit dit mondelinge-geschiedenistraject in een archief, werd de focus gelegd op de voorbereiding, praktische uitvoering, valkuilen, kansen en reflecties bij dergelijke projecten. Aandacht werd ook besteed aan de ontsluiting van de interviews via audiofragmenten op de website en fiches met verschillende rubrieken.

In de uitleiding belichtte Ann Mares haar rol als academica in de stuurgroep van het project *Vlaams geheugen van Brussel*. Ze vatte de aanbevelingen uit de vorige uiteenzettingen samen en reflecteerde over de meerwaarde van mondelinge geschiedenis als onderzoeksmethode voor de verschillende aanwezige sectoren. Er werd ingespeeld op het nut van het geleverde veldwerk. De verzamelde mondelinge bronnen zouden het startschot kunnen vormen voor een biografische encyclopedie van een breed Brussels geheugen.

Nieuwjaarsgesprek in het AMVB: v.l.n.r. Jari Demeulemeester, Robert Esselinckx, Hugo Weckx

50 JAAR STADSGEHEUGEN?

NIEUWJAARSGESPREK, 26 JANUARI 2013

Het AMVB zette het nieuwe jaar in op zaterdag 26 januari. Niet met een gebruikelijke speech, maar met een gesprek waarin 50 jaar stadsgeheugen centraal stond. Het ganse gesprek kan u opnieuw beluisteren op: http://www.briobrussel.be/ned/search-detail.asp?PublicationId=6339. Een korte inhoudelijke weergave van het gesprek vindt u hieronder.

Robert Esselinckx, hoofdredacteur tvbrussel, leidde het gesprek tussen voorzitter Jari Demeulemeester en gastspreker Hugo Weckx.

Tijdens de voorbereiding van het gesprek was de vraag reeds naar boven gekomen hoe het nu verder moet met de Brusselse Vlamingen en hoe die zich verhouden met de Brusselse identiteit en Vlaanderen. Volgende vaststelling kwam daarbij naar voren uit monde van Jari Demeulemeester: 'We vragen vanuit het verleden respect voor onze nieuwe toekomst'. Robert Esselinckx destilleerde hieruit vijf vragen.

Op de pertinente vraag of er geen respect meer is, luidde het antwoord van Hugo Weckx dat er tussen beide gemeenschappen voldoende respect is, maar dat Vlaanderen in zijn toekomstplannen te weinig rekening houdt met de verwezenlijkingen die de laatste 20 jaar in Brussel hebben plaats gehad. Er is immers veel veranderd wat cultuurbeleving betreft. De grote theaterzalen zoals Kaaitheater en KVS geven boventitelingen in verschillende talen en gaan hierdoor mee in de internationale evolutie zonder de eigenheid op te offeren. Dat is een grote uitdaging voor beleidsverantwoordelijken van vandaag.
Het antwoord van Jari Demeulemeester sluit hierop aan met de vraag voor wie de Vlamingen in Brussel zich hebben ingezet de afgelopen decennia. Waarom wordt *Boterhammen in het park* nog steeds georganiseerd? De eerste dagen als voorzitter in het AMVB dwaalde hij door gangen met zuurvrije dozen met telkens honderden archiefstukken, goed voor 50 à 60% van het Vlaams geheugen in Brussel. Op basis van zoveel namen van vroegere politici en vrijwilligers op het terrein heeft de Vlaamse gemeenschap zich boven alle partijen heen uitgebouwd en daaruit is een internationaal gerichte gemeenschap ontstaan. Als vanuit Vlaanderen dan plots de boodschap komt dat de investeringen in Brussel weggegooid geld zijn dan moeten we ons afvragen of die duizenden vrijwilligers door de jaren heen niet meer respect verdienen.

Logischerwijs volgde daarop of het respect van de jongere Brusselaars weer kan worden teruggewonnen? Rekening houdend met de internationale context mag de eigen identiteit niet worden vergeten. Uiteraard is het Nederlands als taal voorbijgestoken door het Engels, en het Frans ook steeds meer. Er zouden mechanismen moeten worden gezocht waarin bijvoorbeeld bij regelgeving vanuit Vlaanderen automatisch de specificiteit van en de evolutie in Brussel in rekening kan worden gebracht. Als oud-politicus erkent Hugo Weckx dat hij daarin niet voldoende is geslaagd om dit telkens in de decreten te kunnen (laten) inbedden.
Als repliek op de vraag of Brussel dan Vlaanderen de rug moet toekeren concludeert Jari Demeulemeester hierop dat weinig steden kunnen leven zonder hun achterland. Vroeger bereikte Radio Brabant anderhalf miljoen luisteraars. Voor fmbrussel zou dat vandaag maar 2000 zijn. Zijn dat ook geen scheefgetrokken verhoudingen door eerdere herschikkingen?

Waar zit dan het grote verschil? Wat kan er zelf worden gedaan? Vroeger waren er bij de NCC 35 personeelsleden, vandaag heeft de VGC een 600-tal mensen in dienst. Het is echter moeilijk om die vergelijking door te trekken. De NCC werd geïnstalleerd bij de grondwetsherziening van 1970 onder de regering van Gaston Eyskens. Twee artikelen handelden over Brussel: zowel over de agglomeratie als over de NCC. Op 8 augustus 1972 legde Hugo Weckx de eed als voorzitter af. Bij het eerste bezoek van Gaston Eyskens aan de NCC vroeg Weckx waar hij het geld vandaan moest halen om die taken te vervullen. Er waren in de uitvoeringswet immers geen middelen voorzien. 'Met de pet rondgaan' was het antwoord. Onder minister Van Mechelen beschikte de NCC over 5 miljoen BEF voor haar werking. Onder minister Chabert werd dat opgetrokken naar 50 miljoen BEF. Aangezien er meer middelen kwamen, kon er ook meer gedaan worden.
Het grote verschil is wel dat bij het ontstaan van de NCC door verschillende werkgroepen beleidsvoorbereidend werk werd verricht. In die werkgroepen waren vrijwilligers naast beleidsverantwoordelijken actief. De enige ambtenaren in die werkgroepen waren de secretarissen. Het voordeel toen was dat er niets was en dat vanaf nul kon worden gestart. De vrijwilligers en culturele pioniers hadden een grotere voedingsbodem en de ambtenaren ijverden mee. Daartegenover staat dat het utilitaire karakter van de hoofdstad als dé winkelstad van het land is afgenomen. Het enige signaal dat men uit de hoofdstad nu opvangt zijn vervelende reglementeringen en belastingen.
Ofschoon het Nederlandstalig onderwijs en het UZ het wel goed doen, zijn die inspanningen niet zichtbaar. Dat Vlaanderen steeds meer geld in Brussel steekt terwijl er steeds minder Nederlands gesproken wordt, is een boutade geworden. Toch is het belangrijk dat Vlaanderen via de VGC de gemeenschapsbevoegdheden in handen houdt. Dat vraagt financiële investeringen maar Vlaanderen moet ook leren zien dat de Vlamingen hier opener zijn.

Als er dan toch zoiets zou bestaan als een Brusselse 'openheid', is dat dan ook een onderdeel van dat geheugen? Welke zijn de vijf grote verworvenheden/gebeurtenissen van de afgelopen 50 jaar voor de Vlamingen in Brussel?
Voor Jari Demeulemeester zijn dat de creatie van Omroep Brabant waar in correct Nederlands voor de ganse bevolking werd uitgezonden; de oprichting van de NCC; Mallemunt; het onderwijs in Brussel en de uitbouw van het universitair ziekenhuis. Hij verwijst ook nog naar de Jacqmainlaan waar jarenlang alle persdiensten en krantenhuizen de vinger aan de pols hielden.
Het geheugen van Hugo Weckx gaat nog verder terug naar de periode na de Tweede Wereldoorlog. Dit was voor de Nederlandssprekenden een zeer moeilijke periode, ook voor wie niet gecollaboreerd had. Twee elementen in de Nederlandse cultuurbeleving dreven boven water. Enerzijds het onderwijs en de grote scholen, de athenea in Etterbeek en de Eikstraat, de colleges van Sint-Jan-Berchmans, Heilig Hart Ganshoren en Sint-Pieters in Jette, de lycea in de Moutstraat en in Laken. Anderzijds was er het amateurtoneel waarvan elke vereniging jaarlijks minstens één keer opvoeringen bracht in achterafzaaltjes in het Nederlands die tot de nok gevuld waren. Zonder het te beseffen hebben die onderwijsinstellingen en de sociaal-culturele organisaties het Nederlands in die moeilijke periode doen overleven. De Vlaamse marsen op Brussel zijn strategisch gezien niet voordelig geweest voor de Brusselse Vlamingen. Hierdoor werd immers agressie uitgelokt, zij het ongewild. Het eerste congres van de Brusselse Vlamingen, de oprichting van de NCC en het pluralistisch werken dat in Brussel werd toegepast, heeft meer goodwill gecreëerd. De eerdere acties na de oproep door burgemeester Craeybeckx niet te vergeten.
Er leefde alleszins een groter gevoel van verbondenheid in de jaren 1950-1960. De Brusselse Vlamingen hadden dan misschien geen 'icoon' of 'industrie' … die hen bond, maar ze hadden wel het gevoel dat ze vanuit hun eigen biotoop iets te zeggen hadden over hun cultuur en dat ze die ook konden uitdragen. De mensen vonden mekaar steeds op intellectueel vlak, zowel in Brussel als Vlaanderen. De breuklijn is ontstaan met de ontwikkeling van het gewest: hoe meer Brussel zich als gewest ontwikkelde hoe meer Vlaanderen zich daar niet meer in herkende en het bijgevolg niet meer 'van ons' was.

De toekomst moet alleszins niet somber worden ingezien. De naoorlogse periode zijn de Vlamingen in Brussel te boven gekomen. Hugo Weckx gelooft niet dat die dynamiek zo veranderd zou zijn. Belangrijk is wel dat Vlaanderen rekening houdt met de Vlaamse inwoners van zijn hoofdstad. Het feit dat de toekomstige politieke generatie in de zaal aanwezig was, gaf Jari Demeulemeester moed.

COMMUNITY ARCHIVES IN HET AMVB

EEN THEORETISCH KADER VOOR MEER PARTICIPATIE EN MAATSCHAPPELIJK ENGAGEMENT

Mariet Calsius
Kathleen De Blauwe
Patrick Van den Nieuwenhof[1]

Het AMVB zette het jaar 2013 enthousiast in met een vernieuwd en uitgebreid team. De beleidslijnen voor de komende vijf jaar werden officieel vastgelegd in een beheersovereenkomst met de Vlaamse Gemeenschap en de convenanten met de VGC. Met het concept van *community archives* zal het AMVB de komende jaren werken aan een verbreding en verdieping van de kerntaken om haar maatschappelijke inbreng te verhogen. Dit artikel is een eerste bijdrage over dit concept dat vertaald kan worden als 'gemeenschapsarchief'. Het AMVB wil zich nog niet onmiddellijk vastpinnen op een vertaling maar wil met de ruimere internationale term nagaan in hoeverre het AMVB aan dergelijk profiel (reeds) beantwoordt, welke inspanningen hiervoor nog moeten worden geleverd, hoe de organisatie nog verder moet evolueren en hoe de collectie *an sich* en de inhoudelijke werking hieraan beantwoorden.

Een wat?

De laatste decennia zijn er in verschillende delen van de wereld diverse strategieën, projecten, acties … ontwikkeld die los van elkaar de geschiedenis van groeperingen, identiteiten, netwerken en organisaties willen documenteren, verwerven en beheren. Het betreft dan vaak gemeenschappen met een eigen identiteit en entiteit Deze behoefte heeft vooral te maken met de vaststelling dat in de officiële geschiedenis (en ook in het erfgoedgebeuren) bepaalde lagen van de bevolking – en dit over gans de wereld – niet vertegenwoordigd zijn. Het tot stand komen van deze archieven wordt in de archiefwetenschap omschreven als *community archives.* De bewaarders van dit erfgoed kunnen gedreven zijn door verschillende motieven. Die zijn niet altijd af te lijnen tot een duidelijke politieke of culturele missie. De grootste motivatie, passie en enthousiasme

[1] Patrick Van den Nieuwenhof werkte als afgevaardigd bestuurder in 2012 samen met Mariet Calsius het beleidsplan 2013-2017 uit. Hij werkte in het najaar van 2012 eveneens een tekst uit over *community archive(s).*

'Community' van weleer: directeurs en prominenten van de KVS: v.l.n.r. Julius Hoste jr., Felix Vande Sande, Edmond Hendrickx, Julius Hoste sr.

worden geput uit het verlangen om hun eigen geschiedenis en die van hun gemeenschap te documenteren. Het zoeken naar identiteit is een constante in het internationale netwerk van *community archives*.

Het is vooral sinds het laatste decennium dat het concept van *community archives* meer aandacht krijgt in studies. Een veel gebruikte definitie is die van Andrew Flinn:

> Onder *community archives* verstaan we collecties van materialen die door leden van een bepaalde gemeens1chap verzameld zijn en waarover deze leden een bepaalde soort van controle hebben.[2]

Een gelijkaardige definitie van de jongste jaren kan overgenomen worden uit een onderzoek van Newman naar niet-gouvernementele archieven in Nieuw-Zeeland. Deze studie komt na vergelijking van verschillende organisaties en na het bestuderen van de reeds in omloop zijnde omschrijvingen, tot volgende definitie:

> *Community archives* zijn (collecties van) archieven die ontstaan in een gemeenschap – dat is een groepering van mensen die samen op eenzelfde locatie leven of die andere vormen/uitingen van gemeenschappelijke interesse delen – en waar het behoud, beheer en gebruik van die archivalische collectie actieve participatie van die gemeenschap vraagt.[3]

In hoeverre zijn deze definities reeds toepasbaar op het AMVB?

1. Een *community archive* moet beschikken over een archiefcollectie die tot stand is gekomen in een gemeenschap. Die gemeenschap is een groep van personen die eenzelfde geografische afkomst delen, in eenzelfde locatie leven en/of een vorm van gemeenschappelijke interesse hebben (belang, geloof, geslacht, taal …).
Dit is met grote zekerheid op het AMVB toe te passen. Hiervoor verwijzen we naar de missie en visie zoals die omschreven is in de bijdrage over de nieuwe beleidsperiode.
Als archiefinstelling is het AMVB erin geslaagd om het verhaal van de Brusselse Vlamingen via het verwerven van de archieven voor een groot deel reeds te kunnen bewaren. Het verhaal van de groei van de Vlaamse gemeenschapsvorming in Brussel is voor een groot deel aanwezig. Een actieve acquisitie is echter nodig: enerzijds zijn er hiaten, anderzijds evolueert de gemeenschap en zullen de archieven mee evolueren.
2. De collectie van een *community archive* suggereert de mogelijkheden te hebben tot het bewaren van die collectie.
Aangezien het AMVB erkend is en structurele werkingsmiddelen kan aanvragen, is dit criterium om de collectie duurzaam te kunnen laten overleven 'praktisch' ingevuld.[4]
3. Een *community archive* veronderstelt een actieve deelname van die gemeenschap.
Dit is een aspect waar het AMVB de komende beleidsperiode zeer intensief aan wil werken. Dit zal zich veruitwendigen op verschillende niveaus en in verschillende 'gemeenschappen'.

Kiemen van community archives in het AMVB

Tijdens de voorbije jaren werden reeds de eerste stappen in de richting van ruimere participatie van het publiek gezet via de projecten zoals *30 jaar AMVB, Herinnering en Migratie*, *DigiGIDS* en *Vlaams Geheugen van Brussel*. Dit betekende dat het AMVB de archiefvormers en ingeweken Brusselaars ondersteunde in het vertellen van hun (persoonlijk) verhaal over het leven in deze hoofdstad en/of in het beheren van hun digitaal archief. Dankzij de mondelinge-geschiedenistrajecten vertrouwden veel bekende en minder bekende sleutelfiguren hun persoonlijke ervaringen over het cultureel en sociaal-cultureel verenigingsleven toe aan het archief. Elkeen vertelde hoe zij of hij vanuit zijn of haar eigen kleur van onderuit mee timmerde aan de opbouw van de Vlaamse gemeenschapsvorming in Brussel. Ze vormden een hechte groep mensen met een grote gemeenschappelijkheid en wederzijdse verbanden.[5] Vroeger maar ook vandaag maken deze Nederlandstalige Brusselse organisaties, personen en families deel uit van een netwerk, formeel of informeel, waarin de gemeenschappelijkheid erg belangrijk is en als doel wordt gesteld.

Deze vorm van gemeenschap sluit aan bij de definitie *Gemeinschaft* van de Duitse sociooloog Ferdinand Tönnies. Het gaat om een steeds veranderend resultaat van betrokken individuen, die samen bijdragen aan een gemeenschappelijk concept. Door overleg, communicatie, dialoog en discussie ontstaan er opnieuw gedeelde opvattingen.[6] Het

[2] Deze omschrijving is een vertaling van de Engelse definitie die Andrew Flinn in Engeland gebruikt: *By community archives we understand collections of material gathered primarily by members of a given community and over whose use community members exercise some level of control.* FLINN, (Andrew). 'Whose memories, whose archives? Independent community archives, autonomy and the mainstream.' In: *Archival Science*, 2009, 9, p. 73.

[3] Deze definitie is een vertaling van degene die Newman gebruikt: *Community archives are collections of archival records that originate in a community - that is a group of people who live in the same location or share other forms of community of interest – and whose collection maintenance and use involves active participation of that community*. NEWMAN (Joanna). Sustaining community archives. Masterthesis Victoria University of Wellington. 2010, p. 8.

[4] Een van de criteria die Newman opsomt in het duurzaam behoud van dergelijke community archive collections is een structurele verankering en steun van de overheid. NEWMAN, Op. cit., p. 4.

[5] Lees ook het verslag van het nieuwjaarsgesprek van 26 januari tussen Jari Demeulemeester en Hugo Weckx.

[6] Engelse vertaling van TOENNIES (Ferdinand). *Gemeinschaft und Gesellschaf*.1887. TOENNIES

begrip *Gesellschaft* staat dan weer voor een formeel verband dat vooral een instrument is voor de leden. Met andere woorden: de motivatie verschilt. Bij een *Gemeinschaft* is er vooral sprake van een bijna onbewuste wil om met anderen een relatie aan te gaan als groep. Binnen een *Gesellschaft* ligt de nadruk op een berekende keuze om samen te werken en zo bepaalde doelen te bereiken. De grens is in de realiteit vaak moeilijk te trekken. In 1973 en 1989 werden respectievelijk de NCC en de latere VGC opgericht. Zij gaven formeel gestalte (Gesellschaft) aan initiatieven die de Vlaamse individuen en organisaties decennia eerder hebben ontwikkeld (Gemeinschaft). Vanuit dit ons-kent-onsgevoel in diezelfde periode van de jaren 1970 gaven Dis en Eugeen Verstraete het verhaal van de Vlaamse gemeenschapsvorming formeel gestalte door het AMVB in 1977 op te richten. Zij namen van onderuit of bottom-up het initiatief om de lokale geschiedenis te verzamelen en te bewaren in een formeel archief. Hun inspanningen wierpen hun vruchten af want vandaag de dag verwerft, beheert, onderzoekt, bewaart en ontsluit deze instelling de archieven van Nederlandstalige Brusselse organisaties, personen, families. Het AMVB werkt sinds kort ook nauw samen met Familiekunde Brussel. Deze soort van samenwerking met lokale genealogen is één van de factoren die door Newman worden aangehaald om de duurzaamheid van het *community archive* Hilltown in Nieuw-Zeeland te beïnvloeden.[7] Je eigen familiegeschiedenis reconstrueren is immers een sociale activiteit waarin de genealogen elkaar advies geven en informatie delen.[8] In deze gemeenschap van familiekundigen worden voortdurend documenten gecreëerd, gecombineerd, (her)gebruikt en geïnterpreteerd.[9] Deze vorm van participatie legt reeds één van de bouwstenen voor het *community archive* in het AMVB. Door het verwerven van archiefmateriaal dat in de gemeenschap tot stand is gekomen, weerspiegelt de collectie van het AMVB vandaag de dag het verhaal van de Brusselse Vlamingen. Toch is aanvulling nodig omdat niet alle perspectieven en sectoren vertegenwoordigd zijn in deze collectie van documenten. Het vervolledigen van deze hiaten is ook noodzakelijk omdat de opdracht en het belang van een archief in het maatschappelijk dynamisch proces, het begrip gemeenschap en het collectief geheugen veranderen.

Opdracht en belang van een archief

De opdracht en het belang van een archief wordt beïnvloed door individuele en collectieve geheugens, maatschappelijke en sociaaldemografische processen. In het kader van Derrida's postmoderne deconstructie van waarheden en kennissystemen werden de geschiedenispraktijken in de jaren 1960, -70 en -80 inclusief uitgebreid door de stromingen van sociale geschiedenis, culturele-identiteitsgeschiedenis en mondelinge geschiedenis. Deze nieuwe disciplines stelden vast dat vele verhalen van bepaalde gemeenschappen niet opgenomen waren in de officiële publieke geschiedschrijving. Ook de archieven maakten deel uit van deze constructieprocessen van het verleden. Zij zijn immers de bewaarplaatsen die de *touchstones of the past* (kleine opstapjes naar het verleden) of de bronnen aanleveren om het collectieve geheugen van een gedeelde identiteit in gemeenschap te kunnen schrijven. De vergeten stemmen werden in het verleden niet opgenomen in de officiële archieven omdat hun geschiedenissen en documenten niet pasten in de gangbare statische formele archiefpraktijken. Aangezien de dragers van deze verscholen verhalen zich niet konden herkennen in de bewaarde geschiedenissen en praktijken van de archieven en dus ook niet in de gedeelde identiteit van de gemeenschap in een bepaalde natie of regio, voelden ze zich op hun beurt niet aangesproken om mee te participeren in het vorm geven van deze geschiedenis. Voortbordurend op de democratisering van de officiële geschiedenis, de toenemende vraag naar inspraak bij het publiek en de opkomst van de digitalisering, ondervinden de traditionele archieftheorieën en archiefpraktijken vandaag de dag een aantal structurele veranderingen.

In 2000 gaf de Zuid-Afrikaanse Verne Harris de aanzet tot deze verschuivingen op het International Congress of Archives in Sevilla. Hij deed onderzoek naar de wijze waarop de zwarte bevolkingsgroep in het apartheidsregime gerepresenteerd werd in archieven. In het artikel *The archival sliver: power, memory, and archives in South Africa* bespreekt hij de uitsluitingmechanismen door enerzijds de selectieve creatie van archieven en anderzijds het selectieve behoud van en de beperkte toegang tot bepaalde archieven.[10] Het recht op een archiefgemeenschap wordt beperkt door de toenmalige maatschappelijke processen van het apartheidsregime. Verne Harris gebruikt het beeld van een 'schilfer': wat opgetekend wordt, is slechts een deel van wat gebeurde, wat bewaard wordt nog een kleiner deel, en zo gaat dit verder tot de uiteindelijke partiële beschrijving van de bewaarde archieven. Het beeld van de gerepresenteerde bevolkingsgroepen is daardoor meer dan de realiteit zelf enorm vertekend. In de traditionele archiefpraktijken gaan de archivarissen er vaak van uit dat een archief het resultaat is van een bepaald proces. Meer aandacht zou besteed moeten worden aan het feit dat het proces vorm heeft gekregen door de daad van documenteren/archiefvorming. Wat is de houding

(Ferdinand). *Community and Society*. 2002, p.304.

[7] NEWMAN, *Op. Cit.*, 2010, p.75.

[8] FLINN, (Andrew), 'An Attack on Professionalism and Scholarship? Democratising Archives and the Production of Knowledge.' *Ariadne*, 62, 2010, p.6.

[9] YAKEL (E.), TORRES (D.). 'Genealogists as a "Community of records'. *The American Archivists*, 70, 2007.

[10] HARRIS (Verne). 'The archival Sliver: Power, Memory, and Archives in South Africa. In: *Archival Science,* 2, 2002, p.63-86.

van de archiefwetenschap in de vorming van informatieprocessen? Harris pleit daarom vanuit een activistische houding voor de bijsturing van het officiële verhaal door de verwerving van archieven opgemaakt door de gemeenschappen en deze actief te betrekken bij de ontsluiting ervan.[11]

De inzichten van Verne Harris veroorzaakten een paradigmawissel in de gevoeligheid over erfgoed en archiefwerking. Archieven zijn belangrijke herinneringshuizen die de kracht hebben om de cohesie van de maatschappij en de gedeelde identiteit van een 'ingebeelde' gemeenschap in een regio te ondersteunen.[12] Ook de archiefstukken en de werking van het AMVB hebben het potentieel om te inspireren en te verrijken door de grote verscheidenheid van Brusselse stadsverhalen te weerspiegelen. In zijn missie wil het archief het collectieve geheugen van de Nederlandstalige of Nederlandskundige gemeenschap in Brussel blijvend (her)ontdekken en bewaren. Onder invloed van de maatschappelijke context en de technologische digitale verwachtingspatronen, de dynamische en vloeibare invulling van kennis en waarheid kan archiveren beschouwd worden als een onderdeel van een bepaald continu proces. Archieven zijn daardoor niet zozeer het geheugen van de samenleving, maar wel hefbomen tot dat geheugen als ze op een procesmatige wijze ingezet worden.[13]

Om het formele en informele geheugen en de herinnering van de Nederlandstalige gemeenschap, officiële en feitelijke verenigingen en netwerken in Brussel blijvend te (her) ontdekken en bewaren, wil het AMVB evolueren van een archiefgeoriënteerde benadering 'over' de gemeenschap naar een gemeenschapsgeoriënteerde benadering 'met' en 'door' de gemeenschappen. Een werkbaar model om het concept *community archives* als een archiefinstelling verder te ontwikkelen, is dat van een *participatory archive* of 'participatief archief'. Kate Theimer definieert dit als: 'Een organisatie, plaats of collectie waar mensen zonder archiefprofessionele achtergrond kennis en middelen aanleveren die resulteren in een beter begrip van archieven en meestal in een online omgeving.'[14]

Isto Huvila, de grondlegger van het begrip *participatory archive*, gaat nog een stap verder en formuleert het als volgt: 'Een archief dat een gedecentraliseerd curatorschap, radicale gebruikersoriëntatie en de contextualisering van zowel documenten als het gehele archiefproces implementeert.'[15]

Toekomstige uitdagingen en touchstones die het AMVB kan aanbieden

Als we deze theoretische bespiegelingen concreet naar de praktijk vertalen, betekent dit dat het AMVB zijn 'archiefgrenzen' verlegt. Dit archiefhuis wil met en voor het geheugen een faciliterende actor zijn in het objectief en intersubjectief weerspiegelen van verschillende herinneringen in de vele lagen van de Nederlandstalige en de Nederlandskundige gemeenschap. Door brede samenwerkingsverbanden met *community archives* aan te gaan, sensibiliseert het AMVB zijn partners over het belang van archieven en erfgoed in de samenleving. Het concept *community archives* biedt dus de mogelijkheid om een actieve bijdrage te leveren aan maatschappelijke debatten en de constructie van 'genetwerkte' herinneringen. In zijn ondersteunende rol wil het archief immers de hefbomen voor toekomstige academische formele en informele onderzoeken aanleveren.

Op die manier kan het AMVB zich ontwikkelen tot een lerende ontmoetingplaats van brede samenwerkingsverbanden tussen *community archives* die samen participeren aan de verdere uitbouw en ontsluiting van deze rijke geschiedenis voor toekomstige en actuele generaties. Dit archiefhuis wil samen met de pluralistische Nederlandskundige gemeenschap in Brussel het aanmaken van informatie en de formele en non-formele leerprocessen tussen verschillende actoren stimuleren. In deze context onderwijzen professionele medewerkers uit het AMVB, de vrijwilligers of deelnemers van de gemeenschap elkaar. Deze manier van werken opent heel wat nieuwe mogelijkheden om informatie te delen, betekenislagen en kennis op te bouwen en het begrip 'archief' ruimer te interpreteren. Het archief kan dan ook op lange termijn een sterke verbondenheid binnen zijn werkingsveld creëren, intensifiëren en bestendigen.

Die spreidstand is dus één van de toekomstige uitdagingen van het AMVB. Dit houdt in dat het archief zal zoeken naar een evenwicht tussen het traditionele documentbeheer, het meespringen op de kar van het erfgoedparadigma en de valorisatie van wat de instelling doet voor de doelgroepen. In de komende beleidsperiode balanceert het AMVB

[11] SCHWARTZ (J.) en COOK (T.). 'Archives, records, and power: the making of modern memory'. In: *Archival Science*, 2002, 2, p. 1-19.
[12] FLINN , *Op. cit*., p. 2.
[13] MILLAR (Laura). 'Touchstones: Considering the Relationship between Memory and Archives.' In: *Archivaria*, 61, p. 105-126.
14 Deze omschrijving is een vertaling van de Engelse definitie die Kate Theimer gebruikt: 'An organization, site or collection in which people other than archive professionals contribute knowledge or resources, resulting in increased understanding about archival materials, usually in an online environment.' http://www.archivesnext.com (toegang 26 maart 2012)

[15] Deze omschrijving is een vertaling van de Engelse definitie: 'An archive implementing decentralised curation, radical user orientation and contextualisation of both records and the entire archival process.' HUVILA (Isto). 'Participatory archive: towards decentralised curation, radical user orientation, and broader contextualisation of records management.' In: *Archival Science*, 8, 2008, p.15-36.

zich dus tussen een *formele* top-downbenadering van een statisch archief met authentieke, unieke en officiële bronnen die geselecteerd en centraal bewaard worden door de autoriteit van de archivaris en enkel in een fysieke leeszaal geraadpleegd kunnen worden en de non-formele bottom-upbenadering van de deelnemers die van onderuit virtueel of fysiek mee participeren in het selecteren, decentraal beheren en aanmaken van bronnen en archiefstukken.

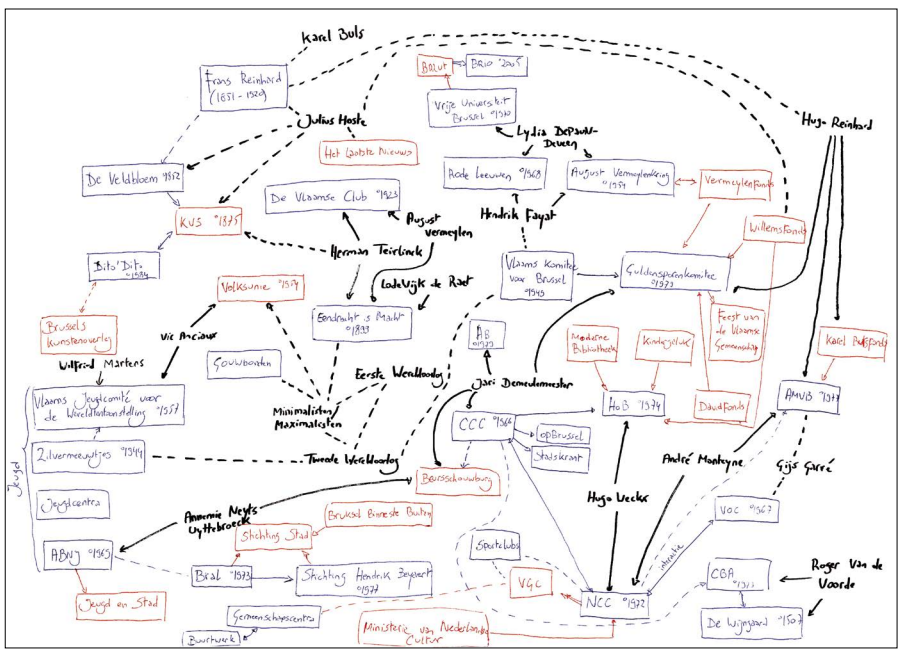

160 jaar linken van Vlaams-Brussels cultuurleven

SODA

VAN EEN DIGITAAL DEPOTMODEL VOOR KLEINE ARCHIEFINSTELLINGEN NAAR EEN STAPPENPLAN OVERDRACHT DIGITAAL ARCHIEF

Het AMVB bouwt sinds 2010 stapsgewijs aan een beleid inzake digitale duurzaamheid. Diverse archiefinstellingen en expertisecentra werkten reeds verschillende strategieën en softwarepakketten uit in hun streven naar digitale duurzaamheid. Deze toepassingen zijn meestal gericht op grote erfgoedactoren waar voldoende middelen en kennis voorhanden zijn. De eisen die gesteld worden aan een volwaardig e-depot zijn voor kleine erfgoedinstellingen in Vlaanderen moeilijk te realiseren. Het AMVB heeft in samenwerking met diverse partners uit de erfgoedsector een leemte opgevuld door de resultaten van deze waardevolle onderzoeken te vertalen naar een praktisch stappenplan voor kleine archiefinstellingen.

Naar een digitaal depotmodel voor kleine archiefinstellingen

Herinner u het moment dat het AMVB een boekscanner aankocht dankzij de steun van de VGC! Het startschot voor digitalisering in het AMVB was hiermee in 2010 gegeven: archiefstukken van vrijwilligersverenigingen konden worden gedigitaliseerd.[1]

Toen rees de vraag hoe deze gedigitaliseerde bestanden leesbaar houden? Welke mogelijkheden had het AMVB hiervoor? Welke middelen waren nodig? Een vervolg op het project was nodig. Het AMVB kreeg van (kleine) archiefvormers ook steeds meer de vraag wat ze moesten doen met hun digitale bestanden. In een tweede project[2] werd een haalbaarheidsonderzoek inzake digitale duurzaamheid uitgevoerd bij (potentiële) archiefvormers. Daarbij kwam de nood naar een goede handleiding boven. Dit resulteerde in de bewuste *DigiGIDS*[3], waarmee archiefvormers de archiefzorg en –beheer inzake digitale bestanden kunnen aanvatten. Een volgende fase is logischerwijze het overdragen naar een e-depot. Maar hoe raak je aan een dergelijk depot?

[1] Het volledige project en de resultaten werden beschreven *Arduin 7* en *Arduin 8*. Projectmedewerkers waren Stephanie Aertsen en Luc Vermeersch. De stukken zijn nog steeds raadpleegbaar via de website: www.amvb.be/digitale bronnen.
[2] In samenwerking met BNA-BBOT.
[3] www.amvb.be/DigiGIDS

Hiervoor deed het AMVB een projectaanvraag onder de werktitel: *Naar een digitaal depotmodel voor kleine archiefinstellingen*. De aanvraag werd ingediend bij de Vlaamse Gemeenschap onder de noemer van ontwikkelingsgericht project. Aangezien het AMVB vanaf 1 januari 2013 geen projectsubsidies meer zou kunnen indienen, kon dit slechts voor negen maanden worden aangevraagd. Dit beperkt aantal maanden werd helaas nog ingekort door een laattijdige beslissing en het aanpassen van het project. Die aanpassing had enerzijds te maken met het financiële aspect: er werden minder middelen dan gevraagd toegekend. Anderzijds werd op aanraden van de Vlaamse Overheid nauw samengewerkt met de Universiteitsbibliotheek Gent. De Boekentoren had immers een bijna gelijkaardige aanvraag ingediend: *Digitale containers voor preservatie*. Beide organisaties gingen op dit advies spontaan in ofschoon dit enigszins vertragend werkte op de effectieve start van beide projecten. Het was alleszins een unieke kans om de expertise uit de archiefsector met de bibliotheeksector te combineren. Dit betekende dat de doelstellingen herzien moesten worden om beide projecten op elkaar af te stemmen. In het AMVB kon het project effectief in mei 2012 starten en het liep tot 31 december 2012.

Net zoals het AMVB stelde UGent de vraag hoe een erfgoedorganisatie digitale objecten kan overdragen naar een digitaal archief. De vraag vanuit de Boekentoren was vooral gericht op 'het boek' als digitaal over te dragen object, die van het AMVB op het digitaal ontstaan archief(stuk). Het is ook onvermijdelijke dat binnen zo'n kleine sector in Vlaanderen dezelfde collega's met de juiste expertise zouden worden bevraagd. Daarom werd een gemeenschappelijke stuurgroep voor beide projecten opgesteld.

In de gemeenschappelijke stuurgroep, die het project adviseerde, zetelden Inge Schoups (Felixarchief Antwerpen), Bart De Nil (Faro), David Coppoolse (Vlaamse Erfgoedbibliotheek), Rony Vissers (PACKED vzw), Jeroen Buysse (Archiefbank), Peter van Wichelen (Heemkunde Vlaanderen), Frank Scheelings (VUB Interuniversitaire Masteropleiding Archivistiek), Dries Moreels (BAM) en Tom Cobbaert (ADVN).

De projectmedewerkers van het AMVB waren: Stephanie Aertsen, Mariet Calsius, Renée Cambré, Tom Cobbaert[4] en Nastasia Vanderperren. Voor het project van UGent waren dat Inge Vannieuwerburgh, Patrick Hochstenbach, Nicolas Franck en Ariane Van de Vyver De projectmedewerkers van beide organisaties vormden nog een aparte werkgroep die maandelijks samenkwam. Daarnaast maakten de projectmedewerkers onderling gerichte afspraken om bepaalde werkpakketten/onderdelen uit te werken.

[4] Tom Cobbaert is departementshoofd collectiebeheer en IT in het ADVN. Het AMVB heeft in onderling overleg met het ADVN specifiek beroep gedaan op Tom Cobbaert omwille van zijn expertise op vlak van archiefbeheer in het algemeen en zijn IT-kennis in het bijzonder.

Vanaf de aanvraag waren PACKED vzw en Interuniversitaire Masteropleiding Archivistiek vaste partners. Naargelang de problematiek, stelde PACKED volgende medewerkers ter beschikking: Rony Vissers, Bert Lemmens, Joris Janssens, Henk Vanstappen. Voor de ManaMa waren dat Prof. Frank Scheelings en Ward Van Steenkiste.

Naar SODA

Voor het AMVB was het belangrijk om duidelijke en praktische procedures uit te werken voor de opname van digitale bestanden en het bewaren van de bijhorende metadata in het archief en dit op een geordende en gecontroleerde manier. Reeds bij de aanvraag was het voor het AMVB duidelijk dat als kleine archiefinstelling de eisen die op internationaal vlak aan een digitaal depot worden gesteld onmogelijk gehaald konden worden. Vanaf het begin was het uitwerken van een digitaal depotmodel op maat van een kleine organisatie dan ook het uitgangspunt. Dergelijk model gaat uit van het principe dat elke oplossing praktisch, realistisch en goedkoop moet zijn om geïmplementeerd te kunnen worden. De basis van elke oplossing ligt in het opstellen van een stappenplan dat de archivaris begeleidt in het maken van keuzes voor een digitale bewaarstrategie. Dit resulteerde in SODA: stappenplan voor overdracht digitaal archief.

Het AMVB wilde dergelijk model realiseren door het uitwerken van procedures om aangeboden digitale bestanden op een gecontroleerde en gedocumenteerde manier op te nemen in het archief. Het ontwikkelde model is relevant voor kleine archieforganisaties.

Binnen het project werden volgende onderdelen verwezenlijkt:

- een tienstappenplan met uitgebreide handleiding;
- checklists en formulieren die de archivaris doorheen de hele procedure gidsen;
- een open source toolkit met handleidingen voor elke tool;
- drie ordeningsplannen.

Opvolging en valorisering binnen het AMVB

Wegens de uitgestelde start van het project, was er binnen het project geen tijd om de handleiding en formulieren gedegen te testen. Het project wordt daarom intern verder gezet binnen het AMVB. Momenteel worden de richtlijnen, toolkit en ordeningsplannen getest aangevuld en verfijnd door de verschillende partners. Het AMVB verwerkt de resultaten, neemt de projectresultaten op in haar standaardwerking en verspreidt alle documenten in de sector, zoals voorzien in de projectaanvraag: via *Arduin* en op de archiefwiki www.projectcest.be. De eerste bijdragen vindt u in dit nummer en zijn van de projectmedewerkers Renée Cambré en Nastasia Vanderperren.

De projectresultaten worden verder uitgetest en verdiept in 2013 bij de implementatie in de dagelijkse werking van het AMVB. Verder worden de resultaten in 2013 bekend gemaakt op een hands-on workshop rond de SIPcreator, een sessie van het Platform Digitale Duurzaamheid en het Forum Afgestudeerden Archivistiek en Hedendaags documentbeheer (FAAD), de KVAN-dagen in Amsterdam, Informatie aan Zee. (VVBAD) Hierover zal in het volgende nummer van *Arduin* (najaar) meer verschijnen. De valorisering van *SODA* wordt m.a.w. volledig gedragen door het AMVB. De beleidsperiode 2013-2017 en de nieuwe mogelijkheden daarbij zorgen voor een structurele verankering inzake digitale duurzaamheid en de (beperkte) mogelijkheden van een kleine archiefinstelling. Op personeelsvlak ligt die verankering vast doordat Stephanie Aertsen een contract van onbepaalde duur kon worden aangeboden.

De samenwerking tussen de verschillende partnerorganisaties van dit project is positief verlopen. Aangezien kleine archiefinstellingen over minder budgetten beschikken, maar soms ook in een minder structureel verband staan dan grotere diensten, zal samenwerking op vlak van digitale duurzaamheid onontbeerlijk zijn. Het AMVB heeft enerzijds met de steun van de VGC een sterke troef om in Brussel samen te werken en haar archiefvormers zodoende voor te bereiden. Anderzijds vergt de materie een grondige theoretische achtergrond die kan worden opgebouwd door praktijkervaring en door uitwisseling van expertise tussen de archiefsector en aanverwante sectoren.

WIE NIETS DOET, DOET IETS VERKEERD:

SODA (STAPPENPLAN OVERDRACHT DIGITAAL ARCHIEF)

Renée Cambré[1]

Stellen dat digitale duurzaamheid een ingewikkelde problematiek met zich meebrengt, is als het intrappen van een open deur. Er is immers al veel inkt gevloeid over de verschillende aspecten die een duurzaam digitaal beheer met zich meebrengen.[2] Het aanbod digitaal archief stijgt en zal in de toekomst exponentieel toenemen. Kleine archiefinstellingen zitten met de handen in het haar wat betreft alle organisatorische, financiële en procedurele consequenties van een eventueel aanbod van digitaal archief. Het AMVB wil met het SODA-stappenplan de kloof dichten door een praktisch, goedkoop en eenvoudig stappenplan voor te stellen: tien stappen die met een minimum aan huis-, tuin- en keukenmiddeltjes realiseerbaar zijn. Het motto 'wie niets doet, doet niets verkeerd' gaat immers niet op voor digitaal archief!

Archiefinstellingen krijgen naast analoog archief (papier) steeds meer digitaal en hybride[3] archief aangeboden. De hamvraag tijdens het project was hoe een kleine archiefinstelling met een minimum aan middelen toch een digitaal archief op een duurzame manier kan ontvangen. Hierbij diende op voorhand rekening gehouden te worden met enkele voorwaarden: het stappenplan moest eenvoudig, praktisch en goedkoop zijn.

Het uiteindelijke resultaat van het project bestaat uit een tienstappenplan met uitgebreide handleiding,[4] een open sourcetoolkit[5] met handleidingen voor elke tool en

[1] Renée Cambré was voormalig projectmedewerker van het SODA-project van 1 mei tot 31 december 2012. Vandaag is ze adjunct-archivaris in het ADVN.

[2] In juni 2012 wijdde AMVB met *Arduin 11* een volledig themanummer aan de problematiek omtrent digitale duurzaamheid, dit nummer vormt een uitstekende introductie op de materie. *Arduin 11, Digitale Duurzaamheid*. Brussel, AMVB, juni 2012, http://194.78.136.105/AMVB/docs/Arduin11.pdf

[3] Hybride archief is een combinatie van papieren en digitaal archief.

[4] Deze handleiding kan binnenkort geraadpleegd worden op www.projectcest.be

[5] Alle tools die aan bod komen, zijn onafhankelijk van de handleiding. Dit wil zeggen dat wanneer de archiefdienst opteert om andere, gelijkaardige (commerciële) tools te gebruiken, deze de aangeboden tools in de handleiding kunnen vervangen zonder dat de procedure wijzigt. Bijv. wanneer de archiefinstelling een commerciële antivirussoftware gebruikt, kan deze de open-source-antivirussoftware in de handleiding probleemloos vervangen.

checklists en formulieren die de archivaris doorheen de hele procedure gidsen. In dit artikel doorlopen we in vogelvlucht de tien stappen die wij minimaal nodig achten voor een geslaagde overdracht.

① Beleid

Het is aangewezen om elke beslissing met betrekking tot de verwerving en het beheer van digitaal archief beleidsmatig te verankeren. Dit zorgt er onder andere voor dat (preserverings)handelingen gestandaardiseerd gebeuren en er enige continuïteit en opvolging in het beheer voorzien is. Op die manier wordt persoonlijke willekeur bij het aanvaarden en beheren van digitaal archief tegengegaan. Minimaal zou een archiefinstelling een gedegen acquisitie- en preserveringsbeleid moeten kunnen voorleggen.

Een technisch en inhoudelijk afgebakend **acquisitiebeleid** biedt de archiefdienst de mogelijkheid om doelgericht aan collectievorming te doen.[6] Bepalingen opgenomen in dit acquisitiebeleid hebben een verdere invloed op de bewaring op lange termijn. Een instelling kan vertrekken vanuit een passieve (het archief wordt aangeboden) of een actieve acquisitiepolitiek (de instelling gaat zelf actief op zoek naar nieuw archief). Het soort acquisitiepolitiek dat de instelling voert, heeft gevolgen voor de SODA-workflows. De workflow die hier wordt beschreven, vertrekt vanuit een passieve acquisitiepolitiek.

Een geschreven **preserveringsbeleid** zorgt voor het technische en intellectuele behoud van de digitale objecten. Hierin worden bepalingen en procedures opgenomen die een duurzaam beheer van de objecten garanderen. In het preserveringsbeleid wordt bijv. de back-upstrategie van de instelling vastgelegd, de bewaarstrategie, hoe het digitaal archief overgedragen en geschoond wordt, etc. Veel van deze bepalingen komen in de overeenkomst met de overdrager ook aan bod zodat deze op de hoogte is van alle procedures die de digitale objecten ondergaan voor de opname in een digitaal depot. Voor het opstellen van een duurzaam preserveringsbeleid kan ED3 (Eisen Duurzaam Digitaal Depot) een houvast zijn.[7]

Het acquisitie- en preserveringsbeleid ziet er bij elke archiefdienst anders uit, afhankelijk van enerzijds de collectie van de instelling en anderzijds de middelen en technische infrastructuur die de instelling voorhanden heeft. Belangrijk is dat eender welk beleid de instelling voert, dit ook gecommuniceerd wordt naar de buitenwereld, bijv. via de website van de instelling. Zodoende kunnen potentiële overdragers[8] zich op voorhand informeren over hoe zo'n overdracht in z'n werk gaat en welke stappen de instelling onderneemt om het archief duurzaam te bewaren.[9]

② Zelfevaluatie

Een tweede stap in de procedure is de evaluatie van je eigen instelling op het gebied van beleid, middelen, expertise en (technische) infrastructuur. Wat is reeds voorhanden binnen de instelling en wat zijn zaken die (dringend) verbeterd moeten worden.[10]

Eens de zwakke punten in kaart gebracht zijn, komt het erop aan deze te verbeteren. Deze stap wordt idealiter herhaald net zolang de archiefinstelling wel klaar is om digitaal archief te ontvangen en duurzaam te bewaren.

③ Ontvangst aanbod

De twee voorgaande stappen zijn in feite voorbereidende stappen: de instelling moet klaar zijn om digitaal archief te kunnen ontvangen. Het is tijdens deze stap dat de spreekwoordelijke bal aan het rollen gaat: de archiefinstelling ontvangt een aanbod digitaal archief. Wat nu?

Registreer het aanbod in je archiefbeheerssysteem in het CSV-formulier dat bij de handleiding voorzien is.[11] Samen met PACKED vzw werd een CSV-formulier ontwikkeld waarin alle beschrijvende, technische en administratieve metadata geregistreerd kunnen

[6] De aanwezige (technische) infrastructuur binnen de archiefinstelling zal een rechtstreekse invloed hebben op het acquisitiebeleid. Wanneer je bijv. niet over de geschikte leesapparatuur beschikt om verouderde draagbare media te lezen (floppy disks…), kan zo'n aanbod beter geweigerd worden.

[7] ED3 is een toetsingskader voor de beheersomgeving van blijvend te bewaren digitale informatie. LOPAI (Landelijk Overleg Provinciale Archief Inspecteurs), mei 2008 http://www.lopai.nl/pdf/ED3_v1.pdf

[8] De overdrager kan zowel de archiefvormer zijn als iemand die het archief beheert (erfgenaam, medewerker van een organisatie …). Voor het project werd geopteerd om consequent de term overdrager te gebruiken.

[9] Een voorbeeld hiervan zijn de richtlijnen van NSLA (National and State Libraries Australasia), THOMAS (S.). Guidelines for library staff assisting donors to prepare their personal digital archives for transfer to NSLA libraries. November 2011 http://www.nsla.org.au/sites/default/files/publications/NSLA.Guidelines_donor_digital_archives_201111.pdf

[10] PACKED vzw (Expertisecentrum Digitaal Erfgoed) ontwierp in samenwerking met DEN (Digitaal Erfgoed Nederland) een scoremodel om de sterke en zwakke punten met betrekking tot een duurzaam digitaal beheer van je organisatie in kaart te brengen. http://www.scoremodel.org/

[11] Ook al beschikt de archiefinstelling over een archiefbeheerssysteem, toch wordt aangeraden om (een deel van de metadata) te registreren in het CSV-formulier. CSV staat voor Comma Separate Values. Technische metadata, bijv. gegenereerd tijdens onder andere de systeem- en bestandsanalyse en het schonen, kunnen hier geregistreerd worden.

worden. Voorlopig gaat het om een Excel-spreadsheet die uit verschillende tabbladen bestaat en die de archivaris doorheen de hele procedure loodsen. De geregistreerde metadata worden gemapt naar EAD- en PREMIS-velden.[12]

Ook al wordt na inhoudelijke en technische controle besloten om het archief niet te aanvaarden, kunnen deze gegevens later nog steeds van pas komen, bijv. wanneer de instelling aan actieve acquisitie gaat doen.

Probeer na de registratie van het aanbod te achterhalen of de overdrager al dan niet de wettige eigenaar is van het aangeboden archief. Is dit niet het geval dan is er sprake van heling en kan het archief sowieso niet aanvaard worden.

Toets daarna het aangeboden archief af aan het acquisitieprofiel van de instelling. Valt het hierbuiten, verwijs de overdrager dan door naar een andere, meer gepaste instelling. Voldoet het wel, ga dan naar stap vier.

④ Prospectie

Waar aan de hand van het acquisitieprofiel een inhoudelijke afweging gemaakt wordt, kan tijdens de prospectie de technische staat van het archief beoordeeld worden. Hou hierbij rekening met het soort bestanden die zich in het aangeboden archief bevinden, het budget dat nodig is om die bestanden duurzaam te bewaren en de aanwezige infrastructuur bij de archiefdienst. Schat de 'gezondheid' van het digitale archief in. De ijver die een archiefvormer aan de dag legt voor het onderhouden van zijn/haar digitale omgeving, bijv. het regelmatig updaten van de antivirussoftware, is hiervoor een goede graadmeter.

De prospectie vindt plaats bij de overdrager op locatie.[13] Om dit bezoek zo vlot mogelijk te laten verlopen, kan de overdrager zich al **voorbereiden** aan de hand van richtlijnen die de archiefstelling op voorhand communiceerde. Deze richtlijnen bevatten onder andere praktische opdrachten (bijv. verzamel alle bestandsdragers waarop zich archief kan bevinden, noteer alle paswoorden, logins en gebruikersnamen, etc.)

Eenmaal ter plaatse bestaat de technische prospectie uit drie opeenvolgende stappen: een

[12] EAD (Encoded Archival Description) is een standaard binnen de archiefwereld, verwant aan ISAD(G), om archieftoegangen te maken in XML. PREMIS is een set van metadata die ingevuld moeten worden om de digitale duurzaamheid van bestanden te waarborgen. www.projectcest.be

[13] Tenzij de bestanden overgedragen worden op draagbare media. In dit geval zal de prospectie in de archiefinstelling gebeuren op het lokaal werkstation.

interview met de overdrager, een visuele controle en een systeem- en bestandsanalyse. Vooraleer je als archivaris zelf aan de slag gaat bij de overdrager is het zinvol om een gesprek met de overdrager te hebben. Hou tijdens het interview rekening met de volgende categorieën:

- Inhoud en bereik: Stel vragen met betrekking tot de omvang, vorm en inhoud van het digitaal bereik en, wanneer je met hybride archief te maken hebt, de eventuele relatie tot het analoge archief;
- Systeembeheer: Informeer naar de manier waarop het ICT-beheer van de archiefvormer georganiseerd werd;
- Software: Vraag naar de software die exclusief toegang verleent tot bepaalde bestanden;
- Hardware: Vraag naar de hardware die exclusief toegang verleent tot bepaalde bestanden;
- Hulpbestanden: Vraag naar de hulpbestanden die noodzakelijk zijn om bepaalde bestanden correct weer te geven.

Hou rekening met het feit dat de overdrager misschien niet alle (technische) vragen even concreet kan beantwoorden. Het interview kan in ieder geval inhoudelijk al meer duiding geven. Bovendien is het interview de enige manier om zaken zoals paswoorden, logins, gebruikersnamen en encryptiesleutels te achterhalen.[14]

In de SODA-handleiding wordt een vragenlijst voor het interview voorzien.

Tijdens de **visuele controle**, de naam zegt het zelf, documenteer je alles wat je met het blote oog kan vaststellen. De computer wordt niet ingeschakeld en er worden geen bestanden geopend. Tijdens deze controle documenteer je over welk type hardware het gaat, hoeveel poorten beschikbaar zijn, etc. Toets deze gegevens af aan de antwoorden die de overdrager tijdens het interview gaf. Dezelfde categorieën als tijdens het interview komen aan bod, zij het met een andere invulling:

- Inhoud en bereik: Hier wordt gepeild naar de bewaringsconditie van het digitale archief. Concreet houdt dit in dat je gaat kijken in welke omstandigheden digitaal archief bewaard wordt; met name de fysieke media, bv. externe dragers of servers.
- Systeembeheer: Onderzoek op welke media de bestanden oorspronkelijk bewaard werden en welke toepassingen gebruikt werden voor het creëren en het beheren van documenten voor zover dit vast te stellen is zonder de computer aan te zetten.

[14] In theorie is dit door middel van digitale forensische technieken ook mogelijk. Deze zijn echter buiten beschouwing gelaten. Het zou ons te ver van de kernzaak brengen en brengt bovendien een heleboel ethische vraagtekens met zich mee.

- Software: Is er nog beschikbare (analoge) documentatie over de software aanwezig?
- Hardware: Controleer de hardware die exclusief toegang verleent tot bepaalde bestanden. Wat valt af te leiden bij een visuele inspectie van de hardware?
- Hulpbestanden: Is er nog beschikbare (analoge) documentatie over de hulpbestanden aanwezig?

Een digitale camera kan een handig hulpmiddel zijn om de visuele controle sneller te laten verlopen. Fotografeer hiermee alle relevante ICT-infrastructuur (hardware en draagbare media). Op die manier kunnen alle gegevens achteraf rustig verwerkt worden.

Tijdens de laatste stap van de prospectie, de **systeem- en bestandsanalyse**, ga je onder de motorkap kijken om te controleren welke hardware en software gebruikt werd bij de creatie van bestanden. Voor deze analyse werd een draagbaar werkstation voorzien. Dit is een flashdrive met mobiel operating system. Daarnaast werd een toolkit samengesteld met open-sourcetools15 die tijdens deze stap gebruikt kunnen worden. Een van die tools is DROID, ontwikkeld om bestandsformaten te identificeren. Genereer daarnaast met DROID een directory list en ken checksums16 toe aan de over te dragen bestanden.

Hou rekening met het feit dat deze stap mogelijk niet altijd uit te voeren is. Het is niet onrealistisch dat je van de overdrager geen toegang krijgt tot het lokaal systeem. Het is eveneens mogelijk dat digitaal archief wordt overgedragen via externe draagbare media. In deze gevallen zal de bestandsanalyse pas kunnen gebeuren nadat de bestanden op het lokaal werkstation ontvangen zijn.

Documenteer alle bevindingen in het CSV-formulier.

⑤ Sluit overeenkomst

Een overdracht digitaal archief zorgt op juridisch vlak voor een heleboel vraagtekens. Digitaal archief vergt immers meer inspanning om toegankelijk te houden. De overdrager is zich niet altijd bewust van welke acties allemaal op zijn/haar bestanden uitgevoerd (zullen) worden. Het is overigens ook niet mogelijk te voorspellen wat de toekomst alle-

[15] Alle tools worden voorzien van een uitgebreide handleiding voor de installatie en het gebruik van de tools. Meer informatie is binnenkort te vinden op de CEST-wiki: www.projectcest.be

[16] Een checksum is de digitale vingerafdruk van een bestand. Het is een controlegetal dat aan bestanden wordt toegekend om de integriteit ervan te controleren. Het controleren van checksums is een kwaliteitscontrole die bij elke overdracht systematisch moet uitgevoerd worden.

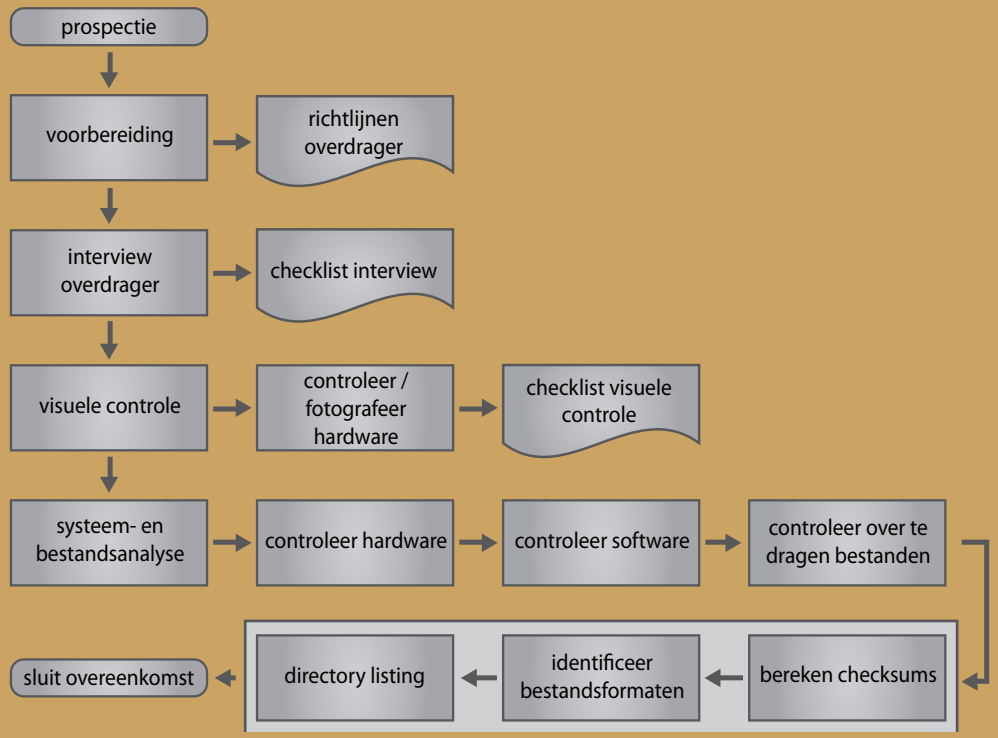

Workflow voor de prospectie, stap 4 in het stappenplan

maal zal brengen qua mogelijkheden, wat het schriftelijk vastleggen van één specifieke bewaarstrategie zo goed als onmogelijk maakt. Belangrijk is dat in de overeenkomst zoveel mogelijk handelingen die zullen uitgevoerd worden, worden opgenomen, bijv. corrupte bestanden mogen verwijderd en vernietigd worden. De overeenkomst legt de rechten en plichten van zowel de overdrager als de archiefinstelling juridisch vast.

Documenteer elke beslissing: niet enkel de precieze acties en methodes, maar ook de algemene principes en strategieën die toegepast zullen worden, ook al zijn details op dat moment nog niet bekend.

Hou minimaal rekening met volgende stappen: hoe digitaal archief wordt ontvangen, bewaard, bewerkt, en toegankelijk gemaakt. Het beheren van beperkingen en toegang, rechten en vereisten van zowel de overdrager als de instelling, en de inspanningen die beiden zullen doen om het contract na te leven.

⑥ Overdracht

Wanneer zowel inhoudelijk als technisch het aangeboden digitaal archief aanvaardbaar blijkt, kan de overdracht beginnen. De eigenlijke overdracht bestaat uit twee parallelle processen die quasi gelijktijdig gebeuren of elkaar gedeeltelijk overlappen. Enerzijds moet de overdracht administratief verwerkt worden, anderzijds gebeurt de fysieke overdracht, d.i. het eigenlijke overdragen van digitaal archief van de overdrager naar het lokaal werkstation, binnen de archiefinstelling.[17]

Tijdens de **administratieve overdracht** wordt de volledige overdracht gedocumenteerd. Een eerste belangrijke stap daarbij is het toekennen van een *persistent identifier* (PID). Dit is een uniek nummer dat aan het digitaal archief wordt toegekend en enkel naar dit specifieke archief verwijst. De PID staat los van de bewaarlocatie.

Een volgende stap bij de administratieve overdracht is het controleren van de volledigheid van de overdracht. Wanneer tijdens de technische prospectie een systeem- en bestandsanalyse heeft plaatsgevonden, is door middel van de tool DROID een *directory list* gegenereerd. Deze *directory list* kan nu dienen als voorlopige overdrachtslijst. Wanneer geen *directory list* voorhanden is, kan op voorhand een overdrachtslijst opgesteld worden van bijv. de overgedragen media.

[17] Het lokaal werkstation is een stand alone-omgeving binnen de archiefinstelling die fungeert als een quarantaineomgeving. Het digitaal archief wordt hierop ontvangen en verwerkt. Dit werkstation staat los van een netwerk (maar er is wel mogelijkheid tot verbinding met het netwerk).

Het is nu eveneens mogelijk om de organisatiestructuur verder in kaart te brengen. Tijdens voorgaande stappen zijn reeds minimale gegevens gedocumenteerd. Tijdens deze stap kan diepgaander institutioneel-historisch onderzoek gedaan worden en kunnen descriptieve metadata aangevuld worden.
Registreer tenslotte alle administratieve metadata (PID, aanwinstennummer, datum overdracht, referentie naar de overeenkomst, etc.) in het CSV-formulier en/of archiefbeheerssysteem.

De **fysieke overdracht** kan op verschillende manieren gebeuren, afhankelijk van de mogelijkheden die de overdrager ter beschikking heeft. Idealiter gebeurt een overdracht via een netwerk. Dit beperkt het risico op dataverlies omdat je niet aan de slag moet met externe dragers. Bovendien wordt meteen duidelijk wat de overdrager precies wil schenken, met name alles wat op de server wordt opgeladen. De overdracht van particulier archief gebeurt steeds via een extern netwerk, bij voorkeur via een SFTP-server.[18]
Digitaal archief kan overgedragen worden via draagbare media. Dit levert drie mogelijke scenario's op:

- De bestanden worden overgedragen op de originele, obsolete draagbare media (bijv. diskettes) of de overdrager schenkt de volledige computer;
- De bestanden zijn door de overdrager zelf gemigreerd naar een nieuw draagbaar medium (bijv. externe harde schijf);
- De archiefdienst gaat op locatie de bestanden zelf naar een extern medium kopiëren.[19]

Wanneer je als archivaris de kans krijgt om zelf bij de overdrager het digitaal archief te gaan ophalen, overweeg dan om ook een *disk image* van het lokaal systeem te maken.[20]
Een *disk image* is interessant voor een duurzame bewaring en biedt de mogelijkheid om eventueel op een later moment forensische technieken te gebruiken. Hiervoor is wel de toestemming van de overdrager vereist. Een *disk image* kan de archivaris immers toegang geven tot data die de overdrager niet wenste over te dragen, of om verwijderde bestanden te herstellen via forensische technieken.[21]

[18] Een SFTP-protocol maakt gebruik van encryptie bij de verzending. Dit maakt dat de uitwisseling van bestanden via dit protocol zeker beveiligd is.
[19] De bestanden kunnen bijv. naar de daartoe aangewezen partitie op het draagbaar werkstation gekopieerd worden.
[20] Dit is een exacte, bit voor bit kopie van de data op de harde schijf, gecomprimeerd in één bestand. Een image heeft als voordeel dat het de integriteit en de structuur beter verzekerd is.
[21] Een interessante inleiding op digitale forensische technieken gebruikt voor archiefdoeleinden is KIRSCHENBAUM, e.a. *Digital Forensics and Born-Digital Content in Cultural Heritage Institutions.* Washington, CLIR, 2010 http://mith.umd.edu/wp-content/uploads/whitepaper_borndigital.pdf

Zodra de fysieke overdracht is afgerond en het digitaal archief op het lokaal werkstation is ontvangen, worden de *checksums* gecontroleerd. Deze *checksums* zijn gegenereerd tijdens de technische prospectie aan de hand van de tool DROID. Door de *checksums* te vergelijken, controleer je de integriteit[22] van de bestanden, of de bestanden volledig en zonder fouten zijn overgedragen. Zijn er nog geen *checksums*, omdat er bijv. geen bestandsanalyse heeft plaatsgevonden, ken deze dan nu toe.

Een belangrijke laatste stap bij de fysieke overdracht is het maken van een veiligheidskopie; zodra het digitaal archief op het lokaal werkstation ontvangen is. Een veiligheidskopie is een reservekopie waar je naar kan teruggrijpen wanneer data verloren of gewijzigd zijn. Veiligheidskopieën vormen in dat opzicht een essentieel onderdeel om dataverlies tegen te gaan.

⑦ Schonen

Nadat de fysieke overdracht succesvol is afgerond, wordt het archief geschoond. In theorie gebeurt dit meteen na de fysieke overdracht. In de praktijk echter kan er enige tijd verstrijken tussen de overdracht en het schonen. In dat geval wordt aangeraden om voor het schonen nogmaals de **integriteit te controleren** omdat er nu een risico op dataverlies bestaat.

Decomprimeer alle gecomprimeerde mappen en bestanden. In deze mappen kunnen zich immers nog andere mappen en verschillende bestanden bevinden. Bovendien vormt compressie een hindernis die de toekomstige leesbaarheid van bestanden hypothekeert. Het risico bestaat dat vele compressiealgoritmes verouderd en in onbruik geraken en op die manier een onherstelbare schakel in het reconstructieproces vormen.[23] De toolkit voorziet een tool en een stap-voor-staphandleiding om compressie te verwijderen.

Hetzelfde geldt voor versleutelingen (of encryptie). Encryptie moet in de mate van het mogelijke verwijderd worden omdat zij evenzeer een reconstructieschakel vormt. Om encryptie te verwijderen, heb je de juiste sleutels nodig die enkel te achterhalen zijn tijdens het interview met de overdrager. Encryptie kan dus niet geautomatiseerd aan de hand van een of andere tool verwijderd worden, maar moet handmatig gebeuren.

Het is mogelijk dat zich in de versleutelde mappen opnieuw gecomprimeerde bestanden of mappen bevinden. Decomprimeer in dat geval opnieuw de gecomprimeerde mappen en/of bestanden. Herhaal deze cyclus tot er zich geen versleutelde of gecomprimeerde mappen meer in het archief bevinden.

Een vierde verplichte stap tijdens het schonen is het **verwijderen van geïnfecteerde bestanden**. Virussen kunnen dataverlies veroorzaken. De controle op virussen en *malware* vormt een belangrijke kwaliteitscontrole bij de overdracht van digitaal archief. Alle bestanden moeten virusvrij zijn vooraleer ze in een digitaal depot terechtkomen om te voorkomen dat zij andere bestanden contamineren. Met een viruscontrole wordt gewacht tot compressie, paswoorden en versleutelingen verwijderd zijn. In deze mappen kunnen zich immers nog virussen bevinden.

Bij de keuze van een antivirussoftware is het belangrijk rekening te houden met (ver) ouder(d)e virussen. Veel producenten verwijderen na verloop van tijd oude virussen uit hun databanken hoewel verouderde bestanden deze virussen nog wel kunnen bevatten! Zorg er eveneens voor dat de antivirussoftware regelmatig geüpdatet wordt. Werk hiervoor een procedure uit die opgenomen wordt in het preserveringsbeleid. In het toolkit op het draagbaar werkstation is een open source antivirussoftware opgenomen.

Vaak worden dezelfde bestanden in verschillende mappen bewaard waar ze niet thuis horen. Dubbels nemen onnodige ruimte in. Het verwijderen van overbodige bestanden komt de ordening van het digitaal archief en dus ook de doorzoekbaarheid van de bestanden ten goede. Door middel van een tool wordt gezocht naar dubbele mappen en bestanden die verwijderd mogen worden.

Bij het **verwijderen van dubbels** moet de beslissing genomen worden welke dubbels juist te verwijderen. Welke versie van de dubbels is het moederbestand? Het is raadzaam om aan de hand van de technische metadata (cfr. DROID) de oudste versie van de dubbels te identificeren en deze als moederbestand te bewaren.

Enige voorzichtigheid is geboden bij het verwijderen van dubbels. Dubbels kunnen in verschillende dossiers thuishoren. Daarom is het aangewezen om eerst na te gaan waar de dubbels zich juist bevinden:

- Wanneer dubbels in eenzelfde map zitten, kunnen ze sowieso verwijderd worden.

[22] Integriteit betekent dat de vorm, inhoud en structuur bij raadpleging van een archiefstuk of archiefbestanddeel gelijk zijn aan de vorm, inhoud en structuur op het tijdstip dat het werd ontvangen of opgemaakt. DEN TEULING (A.J.M.). *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*. 's Gravenhage, Stichting Archiefpublicaties, 2003.

[23] Digitale archivering is een reconstructieproces. Hoe meer schakels in dat proces zitten, hoe moeilijker het wordt om de toekomstige leesbaarheid van die bestanden te garanderen. Wanneer één van de schakels ontbreekt, kan het document als verloren beschouwd worden. BOUDREZ (F.). Digitaal Archief in de Praktijk. Antwerpen, EDAVID, 2004. http://www.edavid.be/davidproject/teksten/DAVID_vademecum.pdf

➲ Wanneer dubbels in verschillende mappen voorkomen, kunnen ze deel uitmaken van dat dossier. Hiervoor is een inhoudelijke selectie nodig. Dit valt echter buiten de scope van deze handleiding.

Het **verwijderen van lege mappen** is eveneens een optionele stap die de doorzoekbaarheid van het digitaal archief bevordert. Mogelijk kan om contextuele overwegingen beslist worden om lege mappen te laten staan.

Een zesde stap tijdens het schonen bestaat uit het **verwijderen van systeembestanden**. Systeembestanden hebben geen inhoudelijke waarde voor de rest van het archief en kunnen dus zonder problemen verwijderd worden. Zij hebben geen archiefwaarde.[24]

Bij een kleine overdracht kan meteen een inhoudelijke selectie op stukniveau doorgaan. Voor grotere overdrachten is dit echter niet mogelijk. Eventuele selectie kan wel op bestandsniveau gebeuren. Wanneer verschillende bestanden op eenzelfde drager duidelijk afkomstig zijn van verschillende archiefvormers (bijv. een persoonsarchief en een verenigingsarchief) kan je beter meteen een fysieke scheiding nastreven om de integriteit van het archief te bewaren.

In de toolkit zit een tool die het mogelijk maakt om **bestandsnamen te uniformiseren**. Deze software vervangt alle spaties en leestekens uit de bestandsnamen door underscores, verwijderde vreemde tekens, etc.

Wanneer het overgedragen archief volledig geschoond is, wordt opnieuw een **veiligheidskopie** gemaakt. Maak een volledige, nieuwe veiligheidskopie. Het volstaat niet om een incrementele back-up[25] te maken. Overschrijf trouwens nooit oude back-ups met nieuwe. Overschrijven kan fragmentatie[26] en datacorruptie in de hand werken.

Als het schonen achter de rug is, worden aan de hand van DROID opnieuw *checksums* gegenereerd. De bestanden zijn tijdens het schonen immers gewijzigd en moeten dus nieuwe *checksums* krijgen. Maak eveneens een nieuwe *directory list* in drievoud op: één exemplaar wordt opgenomen in het containerbestand, één exemplaar voor in het overdrachtsdossier en één als definitieve overdrachtslijst voor de overdrager.

[24] Let wel: wanneer emulatie een mogelijke bewaarstrategie is, worden systeembestanden beter bewaard.
[25] Dit is een back-up die enkel bestanden opslaat die sinds de vorige back-up veranderd zijn. http://nl.wikipedia.org/wiki/Back-up
[26] D.i. het niet aaneensluiten van clusters van een bestand op een harde schijf.

⑧ Formalisering

Nu het archief geschoond is, worden alle overeenkomsten en documentatie die tijdens voorgaande stappen verzameld zijn, bij elkaar gebracht. Alle technische metadata en logbestanden door de tools gecreëerd tijdens het schonen, worden in het CSV-formulier gedocumenteerd.

⑨ Creëer een containerbestand

UGent creëerde een SIP-Creator waarin het digitaal archief en bijhorende metadata verpakt kunnen worden. Een containerbestand dus. De software is gratis en een uitgebreide handleiding werd hierbij voorzien.[27]

⑩ Opslag

Wanneer de overdracht afgerond is en het digitaal object samen met zijn metadata in een containerbestand verpakt zit, moet naar een duurzame opslag van deze pakketjes gezocht worden. Het containerbestand kan immers niet meer op het werkstation blijven staan. Het risico dat nieuwe overdrachten het geschoonde archief contamineren met virussen is te groot. Een volledig OAIS-compliant[28] digitaal depot uitwerken, is een moeilijke oefening die helaas niet binnen het bereik van het project lag. Idealiter worden voorlopig de geschoonde containerbestanden, in afwachting van een volwaardig digitaal depot, op een daarvoor voorziene bestandsserver bewaard.[29]

Conclusie

Verouderde hardware en software worden al te vaak aangeduid als de grote boosdoeners die een duurzame overdracht van digitaal archief tegenwerken. De archiefdienst moet, volgens deze visie, beschikken over geschikte hardware én haar corresponderende software wat een diepgaande kennis vergt van de digitale (software)omgevingen, verschillende besturingssystemen, registers, servers en hardware. Deze problemen zijn uiteraard reëel maar een grotere dreiging schuilt in de vorm van een onzorgvuldige overdracht van digitaal archief. Een slechte, ongedocumenteerde overdracht vormt een acute dreiging voor datacorruptie en –verlies.[30] Bovendien werken te hoge eisen ver-

27 Deze handleiding is binnenkort ook na te lezen op www.projectcest.be
28 Het OAIS-referentiemodel (Reference Model for an Open Archival Information System) biedt een kader voor het ontwikkelen van een digitaal depot dat aanbiedt welke functies voorzien moeten zijn om in een duurzame opslag en terbeschikkingstelling te kunnen voorzien. http://public.ccsds.org/publications/archive/650x0b1.pdf
29 Een korte inleiding op het opslaan van bestanden: TEMMERMAN (Patrick). 'Digitale bestanden: waar slaan we ze op?'. Arduin 11, Brussel, AMVB, juni 2012.
30 GOLLINS, (T.). Parsimonious preservation: preventing pointless processes! (The small simple steps to take digital preservation a long way forward), Online Information, 2009 Proceedings,

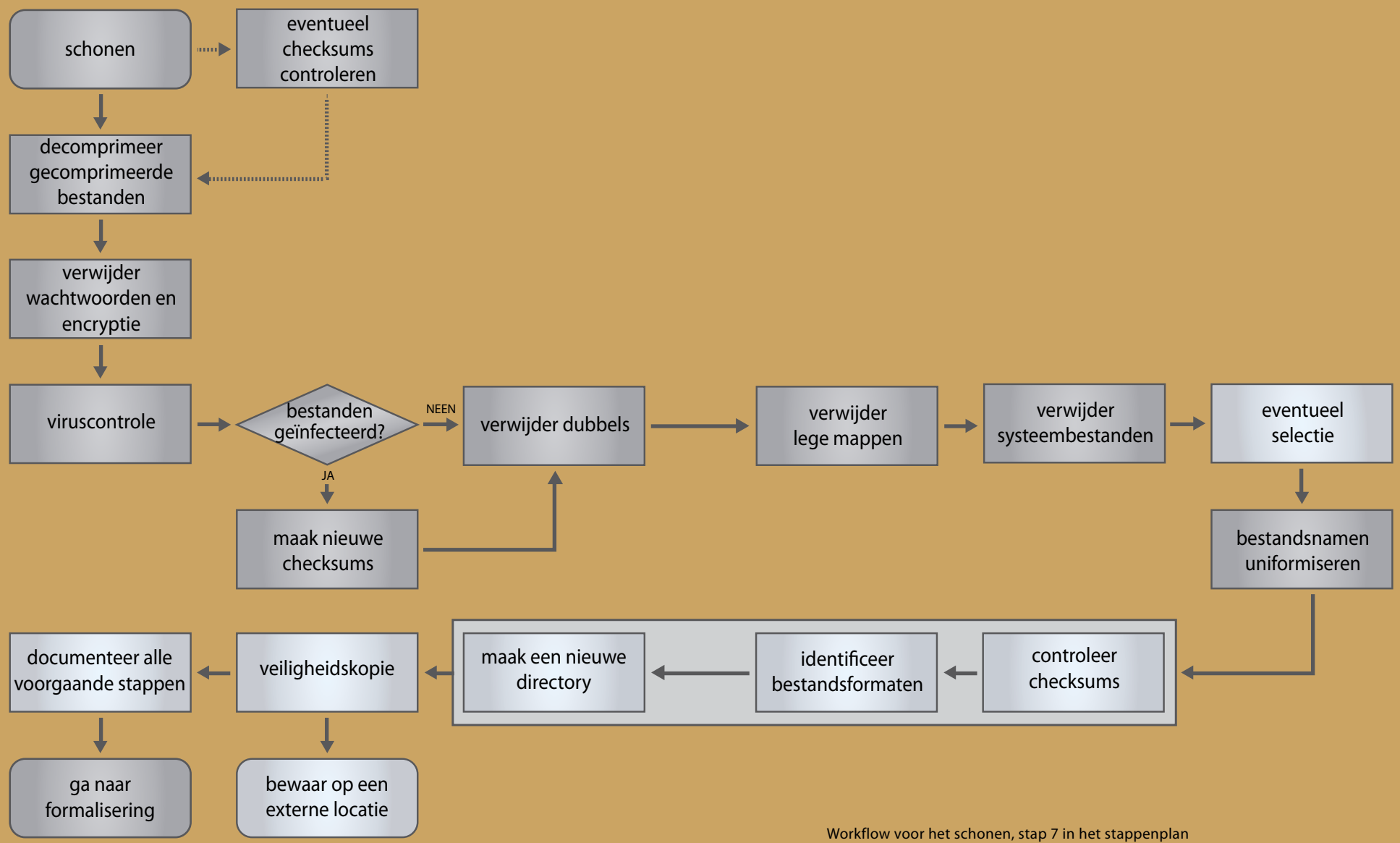

Workflow voor het schonen, stap 7 in het stappenplan

lammend voor kleine archiefdiensten. In dit opzicht biedt het SODA-tienstappenplan een eenvoudige, kant en klare oplossing aan in de vorm van een handleiding en (open source) tools.

Een overweging die in de toekomst zeker gemaakt moet worden, is samenwerking. Samenwerken met andere archiefdiensten kan mogelijke problemen omtrent verouderde hardware en software gedeeltelijk voorkomen. Wanneer een archiefdienst niet over geschikte leesapparatuur voor bepaalde formaten beschikt, kan beroep gedaan worden op collega-archiefdiensten. Zij kunnen het digitaal archief van de obsolete drager migreren naar een meer courante drager die wel op het eigen werkstation aangesloten kan worden. Samenwerken kan de sleutel zijn naar een meer duurzame bewaring van digitaal archief![31]

Het is quasi onmogelijk om als kleine archiefdienst alle nodige kennis en infrastructuur in huis te hebben. Dit zorgt ervoor dat de overdracht van digitaal archief vandaag vaak op de lange baan wordt geschoven, met alle problemen van dien. Wanneer bestandsdragers achteloos in een hoekje worden gestockeerd, in afwachting van de ultieme oplossing, zullen de hardware en software na verloop van tijd daadwerkelijk verouderd geraken en onleesbaar worden. Hoog tijd dus dat archiefdiensten hun koudwatervrees van zich afschudden en zich in de strijd gooien. Anders zal een aanzienlijk deel van ons (digitaal) cultureel erfgoed voorgoed verdwijnen.

http://www.nationalarchives.gov.uk/documents/parsimonious-preservation.pdf

[31] Een pleidooi voor samenwerking vind je in volgend rapport: ERWAY, (R.). Swatting the long tail of digital media: A call for Collaboration. Dublin, OCLC Research, 2012, http://www.oclc.org/content/dam/research/publications/library/2012/2012-08.pdf

HET OPSTELLEN VAN ORDENINGSPLANNEN TER VOORBEREIDING VAN HET OVERDRAGEN VAN DIGITAAL ARCHIEF

Nastasia Vanderperren[1]

Bij het project SODA was het van begin af de bedoeling dat ordeningsplannen zouden worden uitgewerkt voor een aantal organisatietypes waarvan archieven in privaatrechtelijk archieven als het AMVB en het ADVN berusten. Hiervoor kon een extra projectmedewerker worden aangeworven die op een maand ordeningsplannen voor theatergezelschappen, sportverenigingen en belangenverenigingen uitwerkte.

Ordeningsplannen zijn schema's voor archief. Het zijn logisch uitgewerkte schema's op basis van de taken en activiteiten van de organisatie waar ieder document een plaats krijgt. Op basis van deze plannen kunnen de verenigingen een digitale mappenstructuur uitbouwen voor de ordening van hun digitale en papieren archief. De documenten worden aldus op een overzichtelijke manier geordend en kunnen zo sneller worden teruggevonden. Bovendien blijft de context van de documenten door dergelijke ordening ook bewaard.

Dit draagt bij tot een efficiëntere werking van de vereniging én het helpt de archivaris aan wie het digitale archief zal toevertrouwd worden. Bij overdracht van archief moeten de stukken immers geregistreerd en geïnventariseerd worden. Door het ontbreken van een klassement is dit bij digitale bestanden veel tijdrovender dan bij papieren documenten. Ieder bestand moet immers geopend worden om te achterhalen wat het is en in welke context het document ontstaan is.[1] Het ordeningsplan is met andere woorden een handig hulpinstrument voor het bewaren van archief in een digitaal depot.

Opzet

Concreet kwam dit neer op een verdere uitwerking van het standaardschema voor de ordening van de digitale documenten voor vzw's die Stephanie Aertsen reeds opge-

[1] AERTSEN (Stephanie), 'Naar een digitaal depotmodel voor kleine archiefinstellingen', *Arduin*, 11, 2012, p. 50.

steld had in het kader van de haalbaarheidsstudie *Naar digitale duurzaamheid voor miniorganisaties*. Haar modelschema wordt nu verder uitgebouwd zodat het eenvoudig door theatergezelschappen, sportverenigingen en belangenverenigingen kan gebruikt worden. Net als bij het project *DigiGIDS* is het de bedoeling om deze verenigingen en gezelschappen, voor wie archiefbewaring eerder een last is dan een lust , niet te ontmoedigen. We maakten gebruik van helder en duidelijk taalgebruik en plaatsten veel voorbeelden in de ordeningsplannen. Voor ieder ordeningsplan werd bovendien een handleiding geschreven die de gebruiker informeert over wetgeving, ordeningsmethodes en terminologie. Het doel – en de uitdaging – is om per organisatietype een ordeningsplan te ontwikkelen dat enerzijds breed opgevat kan worden maar anderzijds toch voldoende concreet is. Breed omdat een dergelijk plan bruikbaar moet zijn voor respectievelijk theatergezelschappen, sportverenigingen en belangenverenigingen van verschillende strekkingen, concreet opdat het makkelijk gebruikt kan worden door personen met een beperkte kennis van document- en archiefbeheer.

Daarnaast probeerden we om van deze ordeningsplannen informatiebeheersplannen te maken door bij ieder onderdeel de minimale bewaartermijn en het ordeningsstelsel (ordening op basis van dossiers of series) te plaatsen. Uit navraag bij een aantal verenigingen bleek immers dat de kennis hiervan weinig tot niet gekend is. Vele verenigingen ordenen hun digitale documenten niet in dossiers. Ze hebben eerder de neiging om stukken op basis van onderwerp en vorm bij elkaar in afzonderlijke mappen te plaatsen. Wij moedigen aan om alles zoveel mogelijk in dossiers te bewaren zodat de context van de verschillende stukken niet verdwijnt. E-mails en briefwisseling kunnen bijvoorbeeld in een aparte serie bewaard worden, maar het is beter als de correspondentie bij de betreffende activiteit geplaatst wordt. Alle documenten rond één activiteit blijven zo samen.

De ordeningsplannen worden op de wiki van het SODA-project geplaatst. We zochten tevens naar een lay-out die aantrekkelijk is en de toekomstige gebruiker niet afschrikt.

Werkwijze

In een ordeningsplan hoort ieder stuk dat gevormd en/of ontvangen wordt door de organisatie een logische plaats te krijgen. Daarom is het van essentieel belang om een goed beeld te hebben van de werking van de organisatie en om te weten welke stukken de organisatie vormt en ontvangt. Als eerste stap hebben we hiervoor de nodige literatuur bekeken, voornamelijk inventarissen van verenigingarchieven, met het oog op een ideaal archiefschema. Daarnaast werden ook wetgevende teksten bestudeerd. Met deze informatie en met het modelschema dat reeds door Stephanie Aertsen ontwikkeld werd (zie infra) hebben we een eerste ordeningsplan opgebouwd.

In een volgende stap hebben we contact gezocht met mensen die betrokken zijn in de werking van theatergezelschappen, sportverenigingen en belangenverenigingen:

– Manu Devriendt: zakelijk leider van het Brussels theatergezelschap Tristero;[2]
– Eefje Bosmans: zakelijk leidster van het Leuvens muziektheatergezelschap Braakland/ZheBilding;[3]
– Sanne Hubert: staflid van Braakland/ZheBilding;
– Leen Platteau speelster van AA Gent Ladies[4] (voetbal);
– Véronique L'heureux: speelster, trainer en *committee head* van het trainerscomité van Gent GO-GO Roller Girls[5] (roller derby);
– Jens Buysschaert: oud-nationaal secretaris en archivaris van JNM, ex-administratief medewerker en winkelverantwoordelijke van het JNM-secretariaat en momenteel communicatieverantwoordelijke voor de natuurbeheerwerking;[6]
– Linda Vandervorst: secretaris, penningmeester en pr-verantwoordelijke van Gezinsbond Melsbroek.[7]

Met hun kennis en ervaring hebben ze de ordeningsplannen meer inhoud gegeven en controleerden ze de plannen op hun volledigheid. Er werd hen ook gevraagd na te gaan of de plannen bruikbaar en begrijpbaar waren voor mensen zonder enige voorkennis van archivistiek.

Uitwerking

De structuur van de plannen werd opgedeeld in vier grote onderdelen:

1. Documenten betreffende de algemene werking van de vzw;
2. Organisatie;
3. Documenten betreffende de specifieke activiteiten van de vzw;
4. Documentatie en onderwerpsmappen.

Het ***algemene gedeelte*** is het overkoepelende gedeelte van de werking van de organisatie. Het bestaat uit stukken die ontstaan uit activiteiten over zowel de interne als de externe werking van de vzw: jaarverslag, jaarrekening, algemene briefwisseling, stukken van de algemene vergadering, raad van bestuur en eventuele andere raden, etc. Voor briefwisseling verkiezen we dat deze zoveel mogelijk in dossiers van specifieke activi-

[2] http://www.tristero.be
[3] http://www.braaklandzhebilding.be
[4] http://www.aagentladies.be
[5] http://www.gogogent.be/GGGRG
[6] http://www.jnm.be
[7] http://www.gezinsbond-melsbroek.be

teiten geplaatst worden, maar als de inhoud van de brieven meerdere onderwerpen behelst of bij geen enkele activiteit past, kan die hier geplaatst worden.

Onder het tweede deel, ***organisatie***, komen alle stukken van de interne werking van de vzw, zoals financieel beheer, personeelsbeheer, beheer van roerende en onroerende goederen, ledenbeheer, etc. Dit onderdeel is grotendeels gelijklopend voor alle vzw's. Maar niet alle verenigingen hebben leden of een eigen gebouw. Die onderdelen kunnen dan weggelaten worden uit het ordeningsplan.

Het derde deel werd op volgende wijze uitgewerkt (ook dit is een zeer beknopte weergave): ***Documenten betreffende de specifieke activiteiten van de organisatie*** zijn alle externe activiteiten van de vereniging. Dit gedeelte werd verder onderverdeeld in drie delen: basiswerking, projectwerking en promotie en communicatie. Onder basiswerking verstaan we alle externe activiteiten die de organisatie als haar *core business* beschouwt, of alle activiteiten waarvoor de vereniging met andere woorden opgericht werd. Onder projectwerking komen dan alle dossiers en documenten van activiteiten die buiten de basiswerking vallen, bijvoorbeeld een tombola of eetavond om de kas te spijzen. Tot slot, promotie en communicatie, zijn documenten met betrekking tot pers, de eigen website, sociale media, foto's, video's, etc.

Verder in dit artikel zal er per soort vereniging dieper ingegaan worden op dit onderdeel. Het laatste onderdeel is ***documentatie***. Dit zijn documenten die niet voortvloeien uit de eigen werking van de organisatie, maar die doelbewust verzameld worden. Als documentatie in het kader van een specifieke activiteit verworven werd, kunnen die ook bij de desbetreffende dossiers geplaatst worden.

Resultaten

Wat betreft de interne werking is het relatief eenvoudig om een algemeen model op te stellen. Voor de externe taken ligt dit moeilijker en is een algemeen model te ruim. Dit zorgde voor de nood om per sector een standaardmodel uit te werken.[8] In dit deel worden per vereniging de resultaten van de ordeningsplannen nopens de externe werking voorgelegd.

[8] AERTSEN (Stephanie). 'AMVB gaat digitaal'. *Arduin*, 10, 2011 p. 17.

1. Documenten betreffende de algemene werking van de vzw
- 1.1. Stukken met betrekking tot de organisatie
- 1.2. Documenten betreffende statuten
- 1.3. Jaarverslagen en algemene overzichten
- 1.4. Stukken van de algemene vergadering
- 1.5. Stukken van de raad van bestuur
- 1.6. Stukken van dagelijks bestuur
- 1.7. Stukken van bijzondere vergaderingen (of andere vormen van bestuur, bijv. jeugdbestuur)
- 1.8. (Algemene) briefwisseling

2. Organisatie
- 2.1. Werking
- 2.2. Secretariaat
- 2.3. Personeelsbeheer
- 2.4. Verwerving en beheer van bezittingen
- 2.5. Financieel beheer
- 2.6. Ledenbeheer

3. Documenten betreffende de specifieke activiteiten van de organisatie
zie p 52-54

4. Documentatie en onderwerpsmappen

THEATERGEZELSCHAPPEN

Een eerste aanzet voor dit ordeningsplan werd gegeven door Renée Cambré, als projectmedewerker bij het AMVB. Dit plan werd verder uitgewerkt op basis van het Kunstendecreet en de handleidingen voor project- en werkingssubsidies omdat Manu Devriendt toonde dat een theatergezelschap gebruik moet maken van het archief om een sterk subsidiedossier uit te bouwen.

Volgens het Kunstendecreet hebben theatergezelschappen drie essentiële functies: het creëren van producties, het presenteren van producties en deze tonen aan een publiek. In het ordeningsplan werd het maken en spelen van voorstellingen beschouwd als het belangrijkste onderdeel inzake de basiswerking. Er zijn echter ook gezelschappen die een sociaal-artistieke en kunsteducatieve werking hebben. Hiervoor zijn ook projectsubsidies te ontvangen. Daarom werden deze activiteiten eveneens in het plan opgenomen als basiswerking.

Een aantal thesissen werden frequent geraadpleegd bij de inhoudelijke uitwerking van het ordeningsplan.[9] Deze gegevens werden gecontroleerd door Manu Devriendt en Eefje Bosmans. Van hen leerden we dat de meeste theatergezelschappen de gewoonte hebben om hun producties alfabetisch te ordenen. In het ordeningsplan wijzen we theatergezelschappen erop dat deze dossiers best chronologisch geordend worden. Devriendt gaf tevens meer uitleg over de werking van subsidies bij theatergezelschappen. Op zijn suggestie werd besloten om in het ordeningsplan geen onderscheid te maken tussen producties en coproducties.

3. Documenten betreffende de specifieke activiteiten van de organisatie

THEATERGEZELSCHAPPEN

- 3.1. Documenten met betrekking tot de algemene werking
  - 3.1.1. (Co)producties
  - 3.1.2. (Kunst)educatieve werking
  - 3.1.3. Sociaal-artistieke werking
- 3.2. Documenten met betrekking tot projectwerking
  - 3.2.1. Terugkerende projecten
  - 3.2.2. Eenmalige projecten
- 3.3. Publiekswerving en communicatie

[9] MICHIELSEN (Els). *Achter de coulissen: selectielijst voor het archief van een theatergezelschap en inventaris van het KNS-archief*. Onuitg. verhandeling VUB, Brussel, 2003. VERBELSEN (C.), *De kunst van het bewaren, vernietigen is de kunst. Hedendaags documentbeheer in de Vlaamse Opera: richtlijnen en advies voor de dienst dramaturgie.* Onuitg. verhandeling, VUB. Brussel, 2010. DE WOLF (Thomas). *Inventaris van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg.* Onuitg. verhandeling, VUB. Brussel, 2008. AERTSEN (Stephanie). *In theorie zijn theorie en praktijk gelijk, in de praktijk niet. Problematiek en inventarisatie van het archief van het Vlaamse theatergezelschap vzw Dito' Dito 1984-2005*. Onuitg. verhandeling, VUB. Brussel, 2009.

SPORTVERENIGINGEN

Bij de uitwerking van deze ordeningsplannen hebben we gebruik gemaakt van de *Handleiding voor het beheer van historische sportarchieven* van Wilfred van Buuren. Hij somt in dit werk onder meer een reeks stukken op die we kunnen aantreffen in sportarchieven. Daarnaast werden ook de inventaris van een aantal liberale turnverenigingen en inventarissen van sportarchief dat zich in het AMVB bevindt, geraadpleegd. Leen Platteau en Véronique L'Heureux controleerden de plannen en gaven suggesties met betrekking tot de bruikbaarheid en inhoud van de plannen. Leen Platteau gaf ons tevens een uitgebreide uitleg over de rol van de overkoepelende sportbond (in haar geval de Koninlijke Belgische Voetbalbond) in het sportgebeuren. Véronique L'Heureux beoefent een sport die in haar huidige vorm pas in 2001 ontstaan is en in België nog maar 5 jaar bestaat. Haar inbreng was interessant om na te gaan of een recent ontwikkelde sport ook binnen het ordeningsplan past.

Een sportvereniging is een organisatie die als primaire doelstelling de beoefening van sport en het ondersteunen van atleten heeft. De basisactiviteiten die hieruit voortkomen zijn: het geven van lessen, het verzorgen van training en de beoefening van sport – al dan niet in competitieverband.

Daarnaast hebben we nog de onderdelen 'projecten' en 'publiekswerking'. Onder projecten worden activiteiten geplaatst die buiten de basiswerking vallen en gericht zijn op de leden van de sportclub, zoals tornooien, uitstappen met de ploeg en teambuildingsactiviteiten. Publiekswerking zijn projecten bedoeld voor niet-leden, onder andere met het oog op het inzamelen van geld voor de werking van de club en/ of voor het aantrekken van nieuwe leden: tombola's, eetfestijnen, fuiven, opendeur...

3. Documenten betreffende de specifieke activiteiten van de organisatie

SPORTVERENIGINGEN

- 3.1. Stukken betreffende de basiswerking
  - 3.1.1. Algemene organisatie
  - 3.1.2. Vorming
  - 3.1.3. Training
  - 3.1.4. Wedstrijden
- 3.2. Projecten
  - 3.2.1. Terugkerende projecten
  - 3.2.2. Eenmalige projecten
- 3.3. Publiekswerking
  - 3.3.1. Terugkerende activiteiten
  - 3.3.2. Eenmalige activiteiten
- 3.4. Promotie en communicatie

BELANGENVERENIGINGEN

Belangenverenigingen zijn organisaties die opgericht zijn om een duidelijk omschreven idee, doel of plan te verdedigen. Dit kunnen politieke actiegroepen zijn, maar ook migrantenverenigingen, automobilistenverenigingen of holebiverenigingen. Om deze heterogene groep van verenigingen in een ordeningsplan te vatten werden allereerst de websites van een aantal belangenverenigingen – JNM (Jeugdbond Natuur en Milieu), 11.11.11., çavaria, Verkeerd Geparkeerd en TreinTramBus – bekeken om hun doelstellingen, organisatie en manier van werken te achterhalen. Op deze manier wilden we een globaal beeld krijgen en controleren of er terugkerende tendensen zijn bij deze organisaties. Om de plannen inhoudelijk wat sterker te maken, werden ook inventarissen en plaatsingslijsten van archieven van belangenverenigingen geconsulteerd. Onze dank gaat hierbij uit naar Tom Cobbaert die een selectie maakte van archieven van belangenverenigingen in het ADVN.

Daarnaast hebben Jens Buysschaert en Linda Vandervorst ons bijgestaan bij de uitwerking van het ordeningsplan. Ze verschaften uitleg over de verhouding tussen lokale afdelingen en de koepelorganisatie, over de rol van werkgroepen binnen de organisatie, welke documenten dit oplevert en waar deze best ondergebracht worden in het ordeningsplan.

De basiswerking van een belangenvereniging bestaat hoofdzakelijk uit het informeren van leden en publiek over het belang, de doelstellingen en de oplossingen voor problemen, het bemiddelen van leden en invloed uitoefenen op politici om de doelstellingen te bereiken. Hieruit ontspruiten verschillende activiteiten die afhankelijk zijn van vereniging tot vereniging. Ook recreatieve activiteiten kunnen hier deel uitmaken van de basiswerking. Onder andere holebiverenigingen komen niet enkel op voor de rechten van de holebigemeenschap maar zijn ook een ontmoetingsplaats voor homo's, lesbiennes en transgenders.

3. Documenten betreffende de specifieke activiteiten van de organisatie

BELANGENVERENIGINGEN

- 3.1. Basiswerking
  - 3.1.1. Politieke acties/campagnes
  - 3.1.2. Vertegenwoordiging van belang(engroep)
  - 3.1.3. Educatie en vorming
  - 3.1.4. Recreatieve activiteiten
- 3.2. Projectwerking
  - 3.2.1. Terugkerende projecten
  - 3.2.2. Eenmalige projecten
- 3.3. Promotie en communicatie

AANWINSTEN NAJAAR 2011 – MAART 2013

Mariet Calsius

De succesvolle themanummers lieten het niet vermoeden, maar de archieven blijven binnenstromen. Voor allen die benieuwd zijn naar de aanwinsten sinds Arduin 10, bieden de volgende pagina's soelaas. Deze lijst werd afgesloten op 1 maart 2013.

Een mooi gegeven is dat een aantal archiefvormers stelselmatig opruimen en overgaan tot een tweede, derde, regelmatige … overdracht. Onder deze categorie kunnen we hier volgende personen en organisaties vermelden: Lydia Deveen, Marie-Paule Quix, Cilia Van der Spurt, Dirk Christiaens, Hubert Dethier, Yvo J.D. Peeters, KVS, Vlaamse Club voor Kunsten, Wetenschappen en Letteren, Jeugd en Muziek Brussel, KWB Ganshoren, Onthaal en Promotie Brussel, KWB Ganshoren, De Noordstar, De Morgenstar. Van deze archiefvormers verscheen reeds in eerdere nummers voldoende om de overdrachten te situeren.

Archief van Vic Anciaux

Vic Anciaux is dokter en politicus op rust. Hij startte zijn loopbaan als huisarts in Machelen en was later ook arbeidsgeneesheer aan de KULeuven. Zijn politieke carrière verliep via de Volksunie maar startte o.m. toen hij de eerste voorzitter werd van het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling. Vanaf 1965 was hij volksvertegenwoordiger waarbij hij betrokken was in taalwetgeving, staatshervorming, volksgezondheid, bio-ethische problematiek. Als staatssecretaris van de Belgische regering wordt onder Anciaux het Vlaams sociaal-cultureel gemeenschapswerk in Brussel verder uitgebouwd. Onder zijn mandaat werden heel wat gebouwen aangekocht voor de Vlamingen. Later was hij ook staatssecretaris van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering waarin migrantenbeleid, energie en brandweer zijn beleidsdomeinen waren.

Vic Anciaux is steeds geëngageerd geweest in Vlaamse en Vlaams-Brusselse organisaties. Hij was o.a. voorzitter van Vlaamse Liga tegen Kanker,vzw CUBIDO, vzw Het Voorplan, vzw NT-2-Brussel, Lokaal Overlegplatform Nederlandstalig Secundair Onderwijs Brussel, bru-taal. Hij maakte eveneens deel uit van de Raad van Bestuur van de VUB, AZ/UZ Jette, gemeenschapscentrum De Markten, Bronks, vzw Flagey. Het is van deze organisaties dat hij zijn bestuurdersarchief overdraagt.

Collectie Richard Baeyens

Richard Baeyens (†2012) was jarenlang bibliothecaris aan de KUBrussel. Hij was zijn ganse leven bibliofiel. Hij legde een eigen bibliotheek aan over alles wat met kunst, cultuur en literatuur te maken heeft, getuige daarvan is zijn appartement overladen met boeken.

Hiermee heeft het AMVB een grote schenking voor de bewaarbibliotheek binnen gekregen. Daar zal een grondige selectie moeten worden op gedaan want het gaat van James Bond en Aspe tot eerste drukken van Vlaamse auteurs. Wegens het onverwacht overlijden had het AMVB echter geen kans om op voorhand een selectie door te voeren. Bij deze collectie zit ook archief waarbij correspondentie met Vlaamse schrijvers centraal staat. Het archief beslaat hooguit anderhalve meter.
Met deze schenking kwamen ook schilderijen en ander iconografisch materiaal mee. Het betreft in dit geval werken van Brusselse kunstenaars zoals Hélène Riedel.

Archief Chiromeisjes Kristus Koning Mutsaard-Laken

De zussen Rogier uit Neder-Over-Heembeek activeerden hun vroegere medeleden van de Chiromeisjes Kristus Koning van Mutsaard-Laken naar aanleiding van een reünie in 1998. Een mooi resultaat hiervan was het samenbrengen van archief van deze afdeling voor de jaren 1948-1954. Oud-leden die nog archiefstukken hadden liggen, hebben dit toevertrouwd aan deze dames die op hun beurt telkens alles mooi per archiefoverdrager hebben opgelijst alvorens aan het AMVB te schenken.

Huldeboek en archiefstukken van Hendrik Colassin

Hendrik Colassin (Antwerpen 23 juli 1867 – Brussel 24 oktober 1931) was al op jonge leeftijd actief in het Brusselse toneelleven. In 1886 werd hij lid van De Morgenstar (opgericht in 1850). Nog geen tien jaar later was hij voorzitter en dit zou hij zeer lang blijven.
In 1913 werd Hendrik Colassin gehuldigd door de Vlaamse toneelschrijvers. Hij ontving hiervoor een groot album waarin de schrijvers of een gedicht voor of een opdracht aan de gehuldigde schreven. Het kon ook gaan om een stuk uit toneelstukken waarin Colassin een rol had gespeeld. De teksten zijn vergezeld door een geannoteerde foto van de toneelauteurs: Julius Hoste, Nestor De Tière, Jef Mennekens …
Bij het huldeboek horen ook nog een aantal losse stukken zoals de oorkonde van het erelidmaatschap bij de rederijkerskamer Het Kersouwke van Leuven en het fotoalbum van Colassins begrafenis in 1931.
Het huldeboek en de archiefstukken zijn een bewaargeving van de stad Vilvoorde.

Fotoarchief van Danny Cortier

Danny Cortier is gekend als fotograaf van Vlaamse manifestaties. Het AMVB werkte vaak met hem samen. Hij schonk negatieven van de fotoreeksen die hij maakte in opdracht van het AMVB en negatieven van allerhande Vlaams-Brusselse manifestaties.

Archief van Guy De Groote – Createef Complot

De naam Guy De Groote doet misschien een VGC-belletje rinkelen. Guy De Groote was inderdaad ambtenaar bij de VGC, o.m. op de dienst Gemeenschapscentra. Toch is hij een

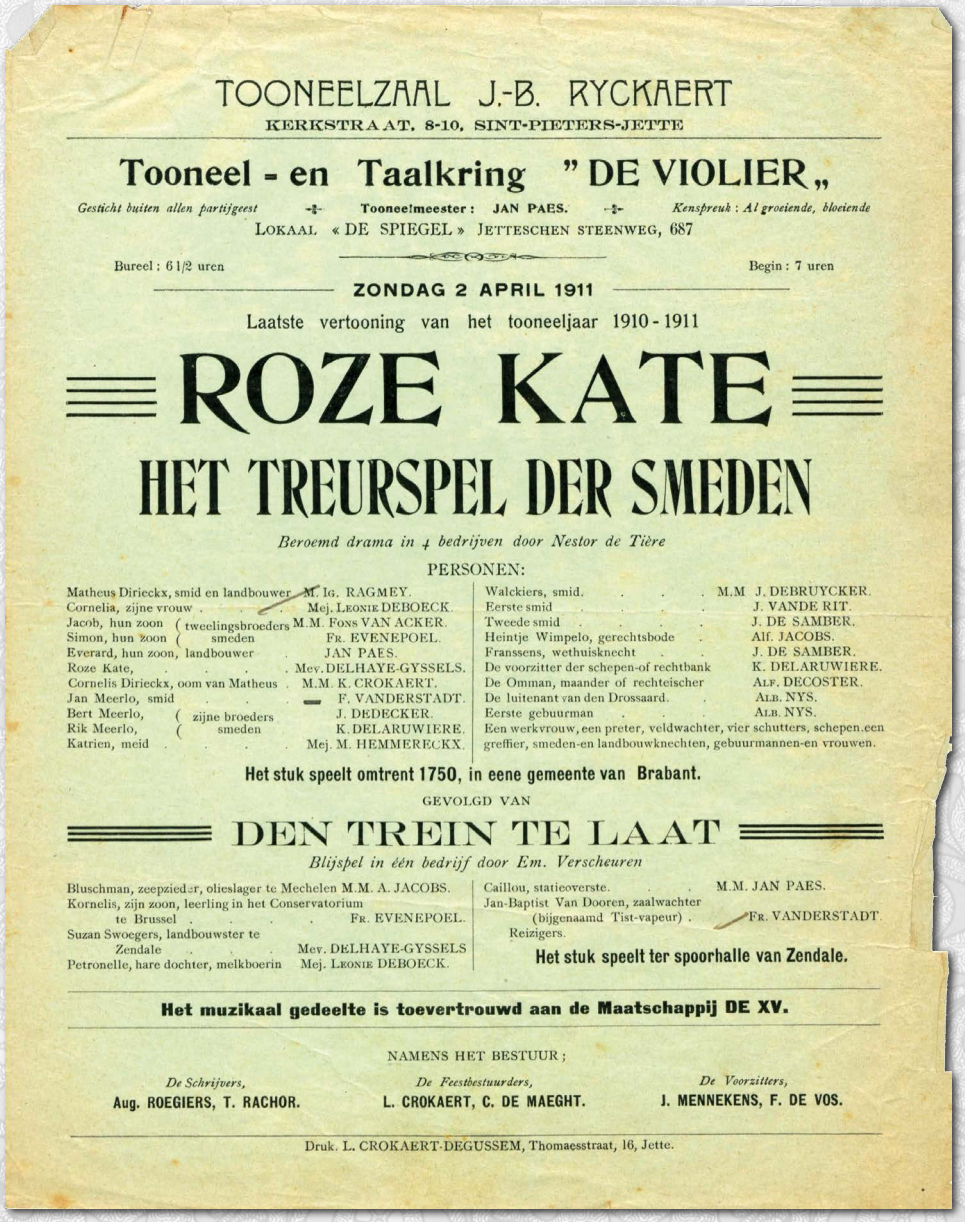

TOONEELZAAL J.-B. RYCKAERT
KERKSTRAAT, 8-10, SINT-PIETERS-JETTE

Tooneel - en Taalkring "DE VIOLIER"

Gesticht buiten allen partijgeest — Tooneelmeester: JAN PAES. — *Kenspreuk: Al groeiende, bloeiende*

LOKAAL « DE SPIEGEL » JETTESCHEN STEENWEG, 687

Bureel: 6 1/2 uren — Begin: 7 uren

ZONDAG 2 APRIL 1911

Laatste vertooning van het tooneeljaar 1910-1911

ROZE KATE

HET TREURSPEL DER SMEDEN

Beroemd drama in 4 bedrijven door Nestor de Tière

PERSONEN:

Matheus Dirieckx, smid en landbouwer . M. IG. RAGMEY.
Cornelia, zijne vrouw . . . Mej. LEONIE DEBOECK.
Jacob, hun zoon (tweelingsbroeders M.M. FONS VAN ACKER.
Simon, hun zoon (smeden FR. EVENEPOEL.
Everard, hun zoon, landbouwer . JAN PAES.
Roze Kate, ... Mev. DELHAYE-GYSSELS.
Cornelis Dirieckx, oom van Matheus . M.M. K. CROKAERT.
Jan Meerlo, smid . . . F. VANDERSTADT.
Bert Meerlo, (zijne broeders J. DEDECKER.
Rik Meerlo, (smeden K. DELARUWIERE.
Katrien, meid . . . . Mej. M. HEMMERECKX.

Walckiers, smid. . . . M.M J. DEBRUYCKER.
Eerste smid . . . . J. VANDE RIT.
Tweede smid . . . . J. DE SAMBER.
Heintje Wimpelo, gerechtsbode . Alf. JACOBS.
Franssens, wethuisknecht . . J. DE SAMBER.
De voorzitter der schepen-of rechtbank K. DELARUWIERE.
De Omman, maander of rechteischer ALF. DECOSTER.
De luitenant van den Drossaard. . ALB. NYS.
Eerste gebuurman . . . ALB. NYS.
Een werkvrouw, een preter, veldwachter, vier schutters, schepen.een greffier, smeden-en landbouwknechten, gebuurmannen-en vrouwen.

Het stuk speelt omtrent 1750, in eene gemeente van Brabant.

GEVOLGD VAN

DEN TREIN TE LAAT

Blijspel in één bedrijf door Em. Verscheuren

Bluschman, zeepzieder, olieslager te Mechelen M.M. A. JACOBS.
Kornelis, zijn zoon, leerling in het Conservatorium te Brussel . . . . FR. EVENEPOEL.
Suzan Swoegers, landbouwster te Zendale . . . Mev. DELHAYE-GYSSELS
Petronelle, hare dochter, melkboerin Mej. LEONIE DEBOECK.

Caillou, statieoverste. . . M.M. JAN PAES.
Jan-Baptist Van Dooren, zaalwachter (bijgenaamd Tist-vapeur) . FR. VANDERSTADT.
Reizigers.

Het stuk speelt ter spoorhalle van Zendale.

Het muzikaal gedeelte is toevertrouwd aan de Maatschappij DE XV.

NAMENS HET BESTUUR;

De Schrijvers, Aug. ROEGIERS, T. RACHOR.
De Feestbestuurders, L. CROKAERT, C. DE MAEGHT.
De Voorzitters, J. MENNEKENS, F. DE VOS.

Druk. L. CROKAERT-DEGUSSEM, Thomaesstraat, 16, Jette.

Programma van De Violier, 1911 [BE AMVB 248]

persoon die ook met het veld van de amateuristische kunstbeoefening voeling heeft. Hij droeg reeds familiegebonden stukken over en eveneens documenten van zichzelf. Als lid van het Createef Complot heeft hij het AMVB verrijkt met het archief van deze kleinkunstgroep.

Archief van Denise De Herft

Denise De Herft was eertijds werkzaam als secretaresse van Emiel Hullebroeck, later als een van de directieleden van SABAM. Hierdoor had zij contacten met Vlaamse schrijvers en kunstenaars. Haar archief bevat o.m. blijken van dank en sympathie voor de jarenlange samenwerking.

Archief van Dolf Denis

Dolf Denis (1898-1985) was een gevierd acteur. Hij trad vooral op in de KVS en in de Folies-Bergère. Hij regisseerde eveneens bij Brusselse amateurgezelschappen waaronder De Morgenstar en De Violier. Zijn archief vertrouwde hij toe aan Jef Mennekens. In dit archief zitten o.m. knipselalbums die een mooi beeld geven van zijn toneelcarrière en van het toenmalige theatergebeuren.

Archief van Julien Junius

Julien Junius overleed op 19 december 2012. Hij was jarenlang kabinetsmedewerker van Hugo Weckx en later diensthoofd op VGC-Onderwijs. Dankzij dhr. en mevr. Van den Bossche-Bouttry kon het archief worden overgedragen. Ofschoon hij een lange carrière achter de rug had, is het vooral vrij recent archief dat werd overgedragen (ca. 2000). Bij deze overdracht behoren ook onderzoeksrapporten die door de VGC werden uitgeschreven.

Archief van prof. Albert Martens

Albert Martens, professor in de sociale wetenschappen, heeft zich als inwoner van Schaarbeek steeds ingezet voor huurdersverenigingen, wijkcomités, BRAL … Naar aanleiding van het project Vlaams Geheugen in Brussel werd zijn archief met betrekking tot Brusselse organisaties en onderzoeken verworven.

Archief van huize Mennekens

Jef en Mimi Mennekens zijn niet meer onder ons. Mimi overleed in 2012, Jef overleed op 5 maart van dit jaar. Legendarisch als ze waren zorgt zoon Herman voor de overdracht van het archief. Familiearchief? Ja, maar evenzeer huisarchief. Het ouderlijke huis herbergt een schat aan archiefmateriaal zowel van de familie als van verenigingen en privépersonen die hun archief aan Jef en Mimi toevertrouwden. Twee overdrachten hebben ondertussen plaatsgevonden: partituren, affiches, boeken, tijdschriften, archief van o.m. De Eikel en Dolf Denys (zie hoger). Daarbij horen ook foto's en portretten van familie, vrienden, Vlaamse groten …

Goed spreken op de lagere school van Georgette Van Straele-Van Rintel

Archief van Mutsaardproject

In 1973 werd vzw Mutsaardproject werd opgericht met als doel het welzijn van de Nederlandstalige bevolking van de Mutsaardwijk te behartigen. De oprichting van deze vereniging kaderde in de uitbouw van het Nederlandstalige gemeenschapsleven in de jaren 1970. In 1975-76 werkte het Mutsaardproject mee aan de oprichting van de Sociaal-Culturele Raad van Laken. In 1975 was er al een buurthuis in de de Wandstraat 249. In 1978 verhuisde de vereniging naar de de Wandstraat 14 waar het huis Van Paul Rock door de Vlaamse Gemeenschap werd gekocht (later overgegaan naar de VGC).
In 1979 werd de vzw Mutsaardproject ontbonden. De vereniging fuseerde met de Sociaal-Culturele Raad Heembeek. Er waren reeds eerdere vragen voor aansluiting bij Laken. In 1989 werd ook de vzw Trefcentra Heembeek-Mutsaard opgericht.
Het archief werd gevormd door Jules Royaert. In 1977 werd hij penningmeester van de vzw. Op moment van de ontbinding was hij voorzitter van de vereniging. Het archief werd overgedragen door Wim Van der Elst.

Archief van De Parade

De Parade is een professioneel theatergezelschap. In het Vlaamse theaterlandschap neemt het gezelschap een vrij unieke plaats in omdat het zich richt op de eigen teksten, vertrekkend vanuit de gedocumenteerde werkelijkheid met aandacht voor de geschiedenis en met een maatschappelijk engagement. Rudi Meulemans is als theaterauteur hieraan verbonden. Teksttheater staat centraal maar meerdere kunstdisciplines zijn vertegenwoordigd.

Archief van Jozef Sluys

Jozef Sluys (°1936) staat bekend als organist van de Brusselse kathedraal van Sint-Michiel en Sint-Goedele. Het ambt van titularis-organist oefende hij uit van 1971 tot 2012. In die hoedanigheid nam hij deel aan verschillende initiatieven zoals de Brusselse Kathedraalconcerten, de Internationale Orgelweek van Brussel en de Historische Concerten van O.L.V.-Lombeek. Samen met mensen als Rik Bonnijns stichtte hij de muziekacademie van Schaarbeek waar hij tot 1995 directeur was. Hij gaf eveneens les aan het Lemmensinstituut te Leuven. Via opnames en tournees maakte hij de Belgische orgelmuziek internationaal bekend. Zelf maakte hij 36 cd-opnames. Die droeg hij samen met het archief over aan het AMVB. Het archief van de Brusselse Orgelkring staat nog op de wachtlijst en zal eerder in het najaar worden overgedragen.

Archief van Herman Van Nuffel

Herman Van Nuffel was docent Geschiedenis aan de militaire school. Daarnaast engageerde hij zich in tal van organisaties die zijn interesse wegdroegen, o.a. bestuurder bij het AMVB. Zijn weduwe droeg archief en boeken over. Wat het archief betreft berustte

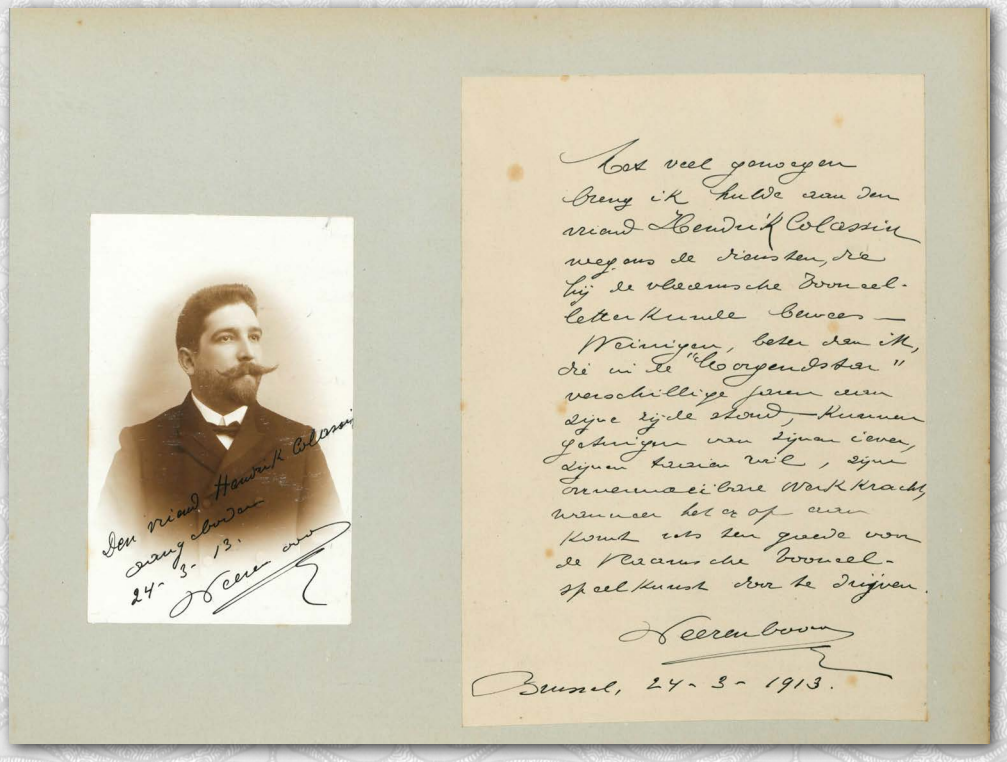

Huldepagina door Albert Peerenboom aan Hendrik Colassin

het archief van de Vrienden van de Kapellekerk reeds in het AMVB. Hiervan was Herman Van Nuffel voorzitter. Het onlangs verworven deel is een mengeling van archief en documentatie op basis van onderwerp. Het kan gaan van notulen van een bepaalde vereniging tot artikels die Van Nuffel publiceerde uit hoofde van zijn interesse.

Archief van Georgette Van Straelen-Van Rintel

Deze grote dame werd geïnterviewd voor het project Vlaams geheugen in Brussel. Bij deze gelegenheid droeg ze handboeken met bijhorende geluidsbanden over: *Goed spreken op de lagere school.*
Georgette Van Straelen-Van Rintel engageerde zich enerzijds beroepshalve anderzijds uit haar culturele interesses in heel wat Vlaams-Brusselse organisaties. Zij was vanaf 1966 inspectrice bij het Nederlandstalig hoofdstedelijk onderwijs..

Archief van De Violier Jette

De geschiedenis van de Koninklijke Toneel- en Taalkring De Violier is onlosmakelijk verbonden met de Jetse 'dynastie Mennekens'. Het begon in 1908 bij de Vlaamse letterkundige Jef Mennekens. Samen met Fons de Vos en anderen gaf hij in Café De Spiegel het startschot onder de leuze 'Al groeiende bloeiende'. Los van alle partijpolitiek de Vlaamse cultuur hoog houden en volksvermaak brengen, daar ging het om.
Jef sr. bleef voorzitter tot in 1936, Zijn zoon Herman sr. volgde hem op. Herman overleed in 1958 en zijn zoon Jef Mennekens jr. kwam aan de beurt. Onder zijn voorzitterschap kwam het jaarlijks openluchtspel van De Violier tot bloei. Herman Mennekens jr., de zoon van Jef jr., riep in 1980 de jongerengroep Violirum Tremens in het leven.
De Violier bracht toneel, maar evenzeer zangspelen en muziekfeesten. Eén van de eerste activiteiten van De Violier was de uitvoering van de kindercantates van Peter Benoit. In de jaren vijftig was er even sprake van een balletafdeling. Het accent van de werking verschoof van culturele ontvoogding van de arbeidende bevolking naar educatie. Geleidelijk aan werd afstand genomen van het spectaculair-romantisch theater en richtte men zich op de intiem-familiale problematiek. De grote aandacht voor auteurs van eigen bodem bleef steeds een rode draad.
Sinds 1972 ontplooide De Violier ook een bloeiende kinder- en jeugdwerking. De Violiertjes brengen theater voor en door kinderen vanaf 7 jaar. Meer en meer komen hier ook kinderen van anderstalige ouders aankloppen om hun Nederlands bij te spijkeren. Toneelspelende tieners vinden mekaar bij de Violier-Juniors (14-16jaar).
De Violier werd in 2009 door de Vlaamse Gemeenschapscommissie uitgeroepen tot De Gouden Ket van het Jaar, de hoogste onderscheiding die een Vlaamse vereniging in Brussel kan verdienen.

DE BIBLIOTHEEKCOLLECTIE VAN HET AMVB: EEN JONGE BEWAARBIBLIOTHEEK?

Mariet Calsius

Het AMVB bezit een collectie boeken van ca. 23.000 titels en een collectie periodieken van ca. 3.100 titels. De oudste boeken dateren van de 17e eeuw. Heeft het AMVB hiermee een erfgoedbibliotheek of spreken we beter van bewaarbibliotheek? In deze bijdrage geven we een korte voorstelling van de bewaarbibliotheek die in het AMVB berust. Aangezien in het verleden hierover nog nooit werd gepubliceerd, leek het met het ter kennis geven van de nieuwe uitdagingen voor de komende beleidsperiode een ideale gelegenheid om deze collectie van naderbij te bekijken.

Wat is een bewaarbibliotheek?

Uit de term kan al worden afgeleid dat dergelijke bibliotheek het 'permanent bewaren van een specifiek patrimonium met cultuur-historische en wetenschappelijke waarde' als centraal doel stelt. In het geval van het AMVB staat die bewaaropdracht uiteraard in sterke relatie tot de missie en visie van de instelling. Er worden geen werken afgeschreven.

Prof. Ludo Simons definieerde de term bewaarbibliotheek als volgt:

> 'Een bewaarbibliotheek is een bibliotheek die een cultureel en/of wetenschappelijk belangrijk documentair patrimonium van geschreven en gedrukte publicaties (handschriften, boeken en periodieken), gedigitaliseerde en elektronische publicaties en publicaties op andere dragers bewaart (en eventueel aanvult), beheert, bibliografisch ontsluit en (in mindere of meerdere mate) beschikbaar stelt.
> Ook bibliotheken met slechts één of enkele van de hier genoemde documentsoorten kunnen bewaarbibliotheken zijn.
> De bewaarfunctie kan ofwel de uitsluitende opdracht van de bibliotheek zijn (bewaarbibliotheken *stricto sensu*), of een gedeelte van de opdracht van de bibliotheek (bibliotheken die ook een bewaarcollectie beheren). De laatste kunnen we desgewenst 'partiële' bewaarbibliotheken noemen.'[1]

[1] SIMONS (Ludo). *Bewaarbibliotheken in Vlaanderen. Ideeën voor een beleid ter zake.* Antwerpen, 2005, p. 9.

Uitgaande van deze definitie kan het AMVB volwaardig zeggen dat het beschikt over een bewaarbibliotheek. In tegenstelling tot een uitleenbibliotheek (al dan niet openbaar) leent het AMVB de boeken niet uit aan derden. Alle boeken dienen ter plaatse geconsulteerd te worden. Hierbij kan terecht de vraag worden gesteld: wat bevindt zich in de collectie, hoe is die tot stand gekomen en hoe kan die worden geraadpleegd.

Sinds de oprichting in 1977 zag het AMVB een geleidelijke verschuiving optreden in de vorming van de erfgoedcollectie in haar geheel. Aanvankelijk werden losse stukken geschonken, in bewaring gegeven of aangekocht, gaande van objecten tot een boek of documentair stuk zonder context noch relatie tot een archief. Het AMVB verwierf in die eerste jaren relatief weinig archief als je het met de archiefaanwinsten van vandaag vergelijkt. Dat heeft voor een deel te maken met de profilering van de instelling op dat moment en de ontwikkelingen van het archief- en erfgoedveld de laatste jaren. Dit neemt niet weg dat we ons niet de vraag mogen stellen wat de rol en de betekenis is van de andere collecties in het AMVB die doorheen de jaren zijn gegroeid.

Verschillende afdelingen

De bewaarbibliotheek kent verschillende afdelingen die min of meer vanzelf tot stand zijn gekomen.

- De leeszaalbibliotheek biedt algemene naslagwerken over de Belgische, Brusselse en regionale geschiedenis, woordenboeken, bibliografische reeksen en veel geraadpleegde monografieën over de geschiedenis van de Vlamingen in het algemeen en de Vlamingen in Brussel in het bijzonder. Denk hierbij aan de reeks van het centrum van Els Witte indertijd, vandaag tot BRIO[2] omgedoopt. Een bijzonder onderdeel in de leeszaal zijn eveneens de brochures, overdrukken en monografieën die over de verschillende gemeenten van het gewest zijn verschenen. Deze zijn vaak aanvullend op wat de plaatselijke openbare bibliotheken in hun magazijn bewaren.
- De wetenschappelijke bibliotheek bestaat uit monografieën met betrekking tot de geschiedenis van België, van de Vlaamse Beweging en de Vlamingen in Brussel, van de geschiedenis van Brussel en de 19 gemeenten, algemene Nederlandse cultuur …
- Brochures en overdrukken vormen nog een aparte afdeling omwille van de berging van deze formaten. Ook hier zit een vrij bijzondere collectie omdat doorheen de jaren heel wat brochures van de NCC/VGC hun weg vonden naar deze afdeling. Bovendien vindt men hier ook overdrukken die door archiefvormers werden overgedragen.
- Romans en poëzie spreken voor zich. Het betreft hier Vlaamse auteurs al dan niet woonachtig in Brussel, al dan niet eerste drukken. Deze afdeling behoort tot de oudste van het AMVB. De collectie is ad hoc gegroeid. Eerste drukken werden geschonken of

[2] Brussels Informatie-, Onderzoeks- en Documentatiecentrum

Het vijfde deel uit de reeks Vlaamsch België sedert 1830 studiën en schetsen bijeengebracht door het Algemeen Bestuur van het Willemsfonds ter gelegenheid van het jubeljaar 1905 (1910)

aangekocht in antiquariaten. Binnen deze collectie is er ook aandacht voor de 'Vlaams-Brusselse' drukker. Daar is echter nooit een actieve prospectie naar gevoerd hoewel dit fenomeen ook een interessant netwerk van Vlamingen en geletterden in de 19e eeuw zou kunnen bloot leggen.
➲ Een laatste onderdeel wordt gevormd door de schoolboeken: ook hier is een collectie aangevat die nooit verder werd gezet. Onder deze collectie zijn de uitgegeven taalboeken van Karel De Pauw te vinden.

Deze reeksen staan met uitzondering van de leeszaalbibliotheek opgesteld 'achter de glazen wand'. De historisch wetenschappelijke boeken (door de medewerkers het meest gebruikt) en de grote formaten staan los op de legborden opgesteld, de andere zijn opgeborgen in dozen omwille van het formaat en de kwetsbaarheid ervan. Collecties die mee werden overgedragen door archiefvormers staan in principe 'in blok' in dozen elders in het depot opgesteld.

Wat de aangroei van de bewaarbibliotheek betreft, blijft het AMVB afhankelijk van schenkingen en overdrachten van archieven (zie verder voor de specifieke collecties). Aankoopbudgetten zijn beperkt. Indien dubbels worden aangeboden wordt nagegaan welk exemplaar in de beste staat is: dat van de overdrager of dat van het AMVB. Een aantal boeken/naslagwerken worden wel dubbel bewaard: bijvoorbeeld de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, beide uitgaven. Die in de beste staat wordt in de leeszaal ter beschikking gesteld, de andere staat in de kantoorruimte.

Sinds kort is eveneens de vakbibliotheek ontsloten. Deze is uiteraard gericht op archivistiek, museologie en erfgoedbeheer. Deze staat in de leeszaal opgesteld, maar het is begrijpelijk dat deze werken meestal op de bureaus liggen.

Nieuw is ook het invoeren van pdf's. Dit is gegroeid als noodzaak omdat de stafmedewerkers vaststelden dat vaak dezelfde pdf's werden gedownload of afgedrukt. Een groot deel hiervan betreft dan ook vakliteratuur. De aanzet hiervoor werd gegeven door een van de stagiaires van de IESSID – Haute Ecole Paul-Henri Spaak.[3] Tot een echte digitale bibliotheek zal voorlopig nog niet worden overgegaan. Op dat vlak heeft de Universiteitsbibliotheek van Gent en de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL, www.dbnl.org) al een grote bijdrage geleverd. Ook BRIO heeft deze taak als documentatiecentrum reeds goed vervuld.

[3] Anne-Sophie Paris had dit in haar 2e bachelor als een van de stageopdrachten (januari-februari 2011).

Ontsluiting van de collectie

De ontsluiting van de bibliotheek gebeurt via de bibliotheekcatalogus van ALDLIB. Hiermee worden de boeken volgens internationale standaarden ontsloten. De catalogus is via de website bevraagbaar. De onderzoeker kan op de homepagina klikken naar de beschreven collectieonderdelen. Naast een inhoudelijke beschrijving kan daar ook doorverwezen worden naar de bijzondere collecties (zie volgend item). De gebruiker kan ook rechtstreeks op het logo van ADLIB klikken. Hij komt zo in de databank terecht. Daar kan men vervolgens de keuze maken naar deskundigheid van zoeken. Naar gelang van deze gradatie is het mogelijk om in de drie collectieonderdelen (archief, museum, bibliotheek) te zoeken op naam van auteur of op een woord uit de titel.
Hier dient te worden gemeld dat de pdf's die worden ingevoerd niet rechtstreeks opvraagbaar zijn. Hier zouden we immers in gedrang komen met het auteursrecht. In de invoermodule is het wel mogelijk om de pdf te laden in zoverre het een document betreft waarvan we vermoeden dat het binnen 10 jaar niet meer traceerbaar is op het web.

Het AMVB heeft een bibliotheekmedewerker[4] in dienst die als hoofdtaak de bibliotheekcollectie ontsluit. Het AMVB heeft vorig jaar ook kennis kunnen maken met de studenten van de IESSID. Weliswaar een Franstalige opleiding, maar de studenten moeten in het tweede en derde jaar een Nederlandstalige stage van vijf weken lopen. Aangezien deze studenten zich volledig op een opdracht kunnen concentreren kan dit vrij aardig vooruit gaan. Afhankelijk van het jaar krijgen ze gedifferentieerde opdrachten om zo een breed gamma van de instelling te leren kennen (2e jaar) of een zeer gerichte projectopdracht (3e jaar). De beheersing van de Nederlandse taal speelt voor een deel mee in het welslagen van de opdracht. Toch kunnen deze studenten ook helpen met het uitschrijven van richtlijnen voor specifieke collectieonderdelen die door de medewerkers van het AMVB of door stagiairs van het IESSID verder kunnen worden ontsloten.

Collecties van archiefvormers

Boeken die met bepaalde archiefvormers meekomen worden in principe op stuk ingevoerd. De laatste jaren laat de nood zich voelen om dergelijke boeken toch als collectie van één bepaald persoon of organisatie te registreren en zo ook te presenteren via de website. Het voordeel voor het AMVB is dat een dergelijke lijst onmiddellijk kan worden opgeroepen zonder al te veel steekkaarten apart te moeten doorlopen. Bovendien geeft het de overdrager ook voldoening en kan die vanuit zijn luie stoel de lijst oproepen via de website. Helaas is dit niet voor alle bibliotheekoverdrachten op deze manier kunnen gebeuren.
Het betreft hier archiefvormers die een zeer specifieke bibliotheek tot stand hebben gebracht, zowel van privépersonen als van organisaties.

[4] Erwin Cautaert

➲ De families Mennekens[5] en Peerenboom hebben met het overerven toch een mooie collectie Vlaamse literatuur (boeken en tijdschriften) tot stand gebracht. Daarbij zitten ook tekstbrochures van theaterstukken.

➲ Hugo Weckx heeft bij de overdacht van de archieven van Brusselse organisaties waarin hij actief is/was ook zijn bibliotheek overgedragen. Die is voor een groot deel tot stand gekomen vanuit zijn politieke mandaten, zeker als minister van Cultuur. Dat maakt dat er bijvoorbeeld ook een aantal 'kunstboeken' in de collectie zitten die omwille van hoge prijzen nooit zouden worden aangekocht door het AMVB. Dit geeft later een bijzondere waarde aan de bewaarbibliotheek.

➲ Voorzitter Jari Demeulemeester heeft niet zijn volledige bibliotheek uit de Ancienne Belgique overgedragen. Een deel daarvan ging logischerwijs naar het Muziekcentrum. Maar de 'Brusselboeken' zijn een enorme aanwinst.

➲ De collectie Jan en Leo Lindemans is dan een zeer specifieke 'vakbibliotheek' in die zin dat deze is opgebouwd rond genealogie en lokale geschiedenis. Dit sluit mooi aan op de bibliotheek van het documentatiecentrum van Familiekunde Brussel.

➲ De collectie Baeyens waarvan sprake in het overzicht van de archiefaanwinsten, zal eveneens op deze manier te bestuderen zijn. Hier dient wel een zeer grondige selectie te worden gemaakt.

➲ De bibliotheekcollectie van de Stichting-Lodewijk de Raet is zeer uitgebreid gaande van volksontwikkeling, volwassenenonderwijs, agogiek, demografie, sociologie … en dit in een zeer brede internationale context. Bovendien is de bibliotheek van Maurits Van Haegedoren hiervan een onderdeel. Dit maakt dat een aantal werken, pamfletten en brochures rond de Vlaamse Beweging toch een mooie aanvulling zijn. Eveneens een bijzonder onderdeel in deze collectie is het documentatiebestand dat het midden houdt tussen documentatie, artikels, brochures en overdrukken. In vergelijking tot de rest van de bibliotheek is dit gedeelte in slechte toestand. Het is een onderdeel dat vanaf de oprichting en in de jaren 1960 verder tot stand kwam, maar wellicht naar de kelder verhuisde toen het niet meer actueel genoeg was.[6] Ook dit bestand beslaat een zeer breed spectrum, nationaal en internationaal.

[5] Elisabeth Falisse, stagiaire 2e bachelor IESSED heeft o.m. boeken, tijdschriften en partituren van de familie Mennekens geregistreerd (januari-februari 2013).
[6] De ontsluiting van dit bestand en de verpakking in zuurvrij materiaal is door Marjorie De Cicco, stagiaire 3e bachelor van IESSED, volledig op touw gezet. (november-december 2012). Ze schreef de richtlijnen uit waarmee stagiairs van de 2e bachelor verder kunnen.

Illustratie uit de Belgische Grondwet, vertaald door Felix Vande Sande (1852)

➲ Een collectie die bij de collectie van de Stichting-Lodewijk de Raet aansluit is de bibliotheek van het Centrum Andragogisch Onderzoek. Aangezien hier ook de oude steekkaarten werden overgedragen, is de aanzet tot catalogisering via de steekkaarten gebeurd. De verpakking moet nog starten.

Bijzondere collecties / boeken

Het AMVB beschikt over een KW-collectie: kostbare werken. Dit is een collectie die zeker niet meer aangroeit omdat het hier vooral antiquarische boeken betreft. Een deel van deze werken werden in het verleden aangekocht. Het kostbare zit hier vooral in de ouderdom: 17e-18e eeuw. Het zijn oude drukken die werden aangekocht vanuit de gedachte om het 'Vlaams' leven van vóór de Belgische Revolutie documenteren: bijv. *Costuymen van Brussel* uit 1762 of *Chronijcke van de hertoghen van Brabant* uit 1612. Dit laatste is meteen het oudste. De vraag die het AMVB moet durven stellen op dit vlak is of deze werken behouden moeten blijven of beter kunnen worden overgedragen aan de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. In het kader van de missie en visie van het AMVB is de eerste officiële vertaling van de grondwet naar het Nederlands door Felix Vande Sande in 1852 inhoudelijk gezien even kostbaar.

Uiteindelijk beschikt het AMVB ook over heel wat theaterstukken en toneelbrochures. Enerzijds zijn het uitgegeven toneelstukken anderzijds kopieën gereproduceerd, handgeschreven of mechanisch, door/voor de gezelschappen die ze speelden, maar evenzeer autografen.
De toneelbrochures/theaterstukken zijn verspreid over verschillende bestanden/archieven: Centrale voor het Brussels Amateurtoneel, Kunst en Liefde uit Sint-Jans-Molenbeek, Mennekens, Peerenboom, KVS[7] en in de eigenlijke bewaarbibliotheek. In de bewaarbibliotheek zitten vooral die van De Morgenstar die indertijd gewoon aan de bibliotheek zijn toegevoegd. Op zich een beetje jammer omdat hierdoor de link met de muziekpartituren van de zangspelen geheel doorbroken is. Bij de overdracht van de toneelscripts door Kunst en Liefde werd vastgesteld dat dergelijke 'schatten' werden doorgegeven als een toneelvereniging ophield te bestaan. Dat is bijvoorbeeld af te leiden uit de verschillende stempels in dergelijke boeken.

Periodieken

De collectie periodieken bestaat uit lopende tijdschriften, weekbladen, ledenbladen en afgesloten reeksen, waarvan een deel teruggaat tot het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw. De collectie die het AMVB te bieden heeft, is wat betreft de Brusselse organisaties van de laatste halve eeuw zeker een goede neerslag: tijdschriften, ledenbladen, nieuwsbrieven van de Brusselse gemeenschapscentra, de Vlaamse Club, het Vlaams Comité voor Brussel en Brussel Deze Week … M.a.w. de tijdschriftencollectie biedt een mooie staalkaart van het Brusselse verenigingsleven. Waar de verenigingen vaak zelf geen volledige collectie van hun eigen tijdschrift hebben, heeft het AMVB dit erfgoed toch kunnen vrijwaren. Voor een aantal reeksen legt het AMVB trouwens een dubbele reeks aan. Daarnaast zijn er de reeksen als *Eigen Schoon en de Brabander*, *Dietsche Warande en Belfort*, *Kultuurleven* …

Binnen dit collectieonderdeel is de zorg voor elektronische nieuwsbrieven steeds dringender. Enerzijds is het al een complexere materie om de digitale formaten goed te kunnen bewaren, anderzijds zorgt de digitale evolutie ook voor een probleem in het afbakenen van de informatie die meer en meer verspreid wordt. Digitale/elektronische nieuwsbrieven en uitnodigingen voor activiteiten dreigen nog al eens door mekaar te lopen. Hoe gaan verenigingen met dergelijke uitstroom om? Is men zich van dergelijke processen bewust?

Wat behoud en beheer betreft, worden de tijdschriften ook ontsloten via ADLIB. De titels zijn evenzeer via de website opvraagbaar en daarbij verschijnt ook de informatie over de aanwezige jaargangen en nummers. Bij deze collectie treedt echter het probleem van grotere formaten op. Zeker voor tijdschriften van vóór de Tweede Wereldoorlog. Meestal zijn dit grote formaten net zoals kranten. Deze stukken dienden open gevouwen bewaard te worden. Dat vraagt fysieke ruimte. Het is ook een collectie die nog niet volledig zuurvrij is verpakt. De combinatie van opengevouwen bewaren en zuurvrij verpakken noopte het AMVB om de tijdschriften een nummer te geven en het principe van continue berging toe te passen: dit betekent op formaten van dozen, maar eveneens zo veel mogelijk aansluitend. De tot nu toe alfabetische plaatsing nodigde immers te veel uit om telkens te schuiven als van een bepaald tijdschrift plots een grote aanvulling binnenkwam. Het nummeren en herpakken geeft ook de gelegenheid om aan bestandscontrole te doen.

Wat ontsluiting betreft, werd reeds aangehaald dat hiervoor ook ADLIB wordt gebruikt. Een gedetailleerdere ontsluiting is enerzijds voor *De Brusselse Post* gebeurd door het excerperen van de artikels in dit tijdschrift.[8]. Het is de bedoeling om in de komende jaren biografische artikels en uitgebreide interviews uit *Deze Maand in Brussel*, *Deze Week in Brussel* en *Brussel Deze Week* te excerperen evenals artikels met betrekking tot

[7] Over de tekstbrochures van de KVS verscheen in *Tijdingen* van december 2005 reeds een eerste beschrijvend artikel. De reeks werd door Anne Sophie Paris volledig geïnventariseerd.

[8] Zie hiervoor: CALSIUS (Mariet) en VAN CAIMERE (Wout). 'Excerperen van De Brusselse Post." In: *Arduin*, jg. 2, 2008, nr. 3, p. 35-41.

Brussel in *Nieuw Vlaanderen*, *Monumenten en Landschappen*, *Brabant en Vlaams-Brabant*. Anderzijds is er door het digitaliseringsproject in 2010 een bijkomende mogelijkheid tot ontsluiting en raadpleging gecreëerd. Met de keuze om ook de ledenbladen van de vrijwilligersverenigingen mee te digitaliseren, kan een deel van de periodiekencollectie op afstand worden geraadpleegd of in de leeszaal voor de nummers ná 1940.

Een bijkomende vorm van ontsluiting zal in 2015-2016 gebeuren met het invoeren van de tijdschriften van de middenveldorganisaties in ODIS, de databank intermediaire structuren.[9]

Moet de bewaarbibliotheek van het AMVB een erfgoedbibliotheek zijn?

Onder invloed van het erfgoeddiscours van de laatste jaren is de term bewaarbibliotheek meer in onbruik geraakt en spreekt men eerder van erfgoedbibliotheken. De Vlaamse overheid biedt erfgoedinstellingen ook de mogelijkheid om het erkenningslabel van erfgoedbibliotheek aan te vragen, net zoals dat van cultureel archief of museum. De opdracht van een erfgoedbibliotheek volgens het Cultureel-Erfgoeddecreet van 2012 luidt:

> 'Een erfgoedbibliotheek ontplooit een werking die past in de hedendaagse praktijk en theorie van de informatie- en bibliotheekwetenschap, en beheert een collectie cultureel erfgoed die loopt van de oudste schriftmaterialen en de eerste gedrukte werken tot de moderne en hedendaagse gedrukte en digitale publicaties.'

De daarbij horende criteria zijn echter moeilijk te halen voor het AMVB. Toch mag de bewaarbibliotheek een grotere visibiliteit krijgen. Dat is alleszins een van de uitdagingen voor de komende beleidsperiode, eender welke benaming daar op kleeft.

[9] Zie www.odis.be

Jan Boon (1898-1960) was voormalig hoofdredacteur van De Standaard en vanaf 1939 directeur-generaal van de Vlaamse uitzendingen van het Nationaal Instituut voor de Radio-omroep (NIR)

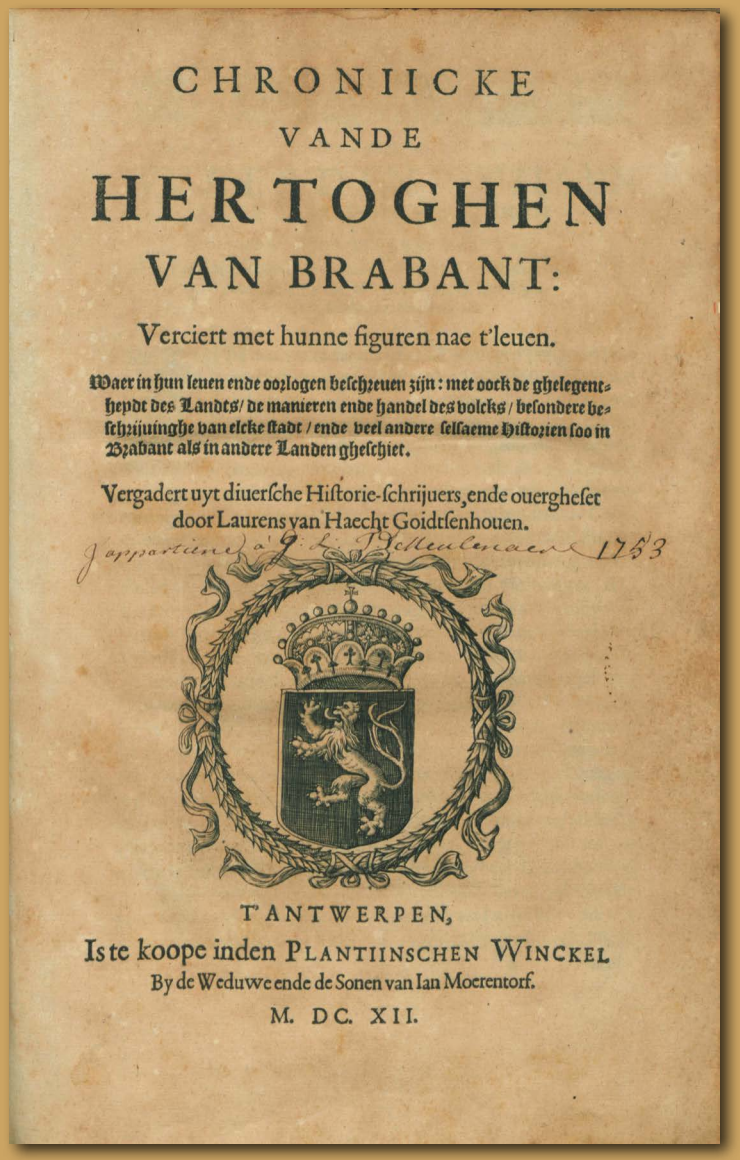

CHRONIICKE
VANDE
HERTOGHEN
VAN BRABANT:

Verciert met hunne figuren nae t'leuen.

Waer in hun leuen ende oorlogen beschreuen zijn: met oock de ghelegentheydt des Landts/ de manieren ende handel des volcks/ besondere beschrijuinghe van elcke stadt/ ende veel andere selsaeme Historien soo in Brabant als in andere Landen gheschiet.

Vergadert uyt diuersche Historie-schrijuers, ende ouerghesetdoor Laurens van Haecht Goidtsenhouen.

T'ANTWERPEN,
Is te koope inden PLANTIINSCHEN WINCKEL
By de Weduwe ende de Sonen van Ian Moerentorf.
M. DC. XII.

TOPSTUK?

Jari Demeulemeester

Het jaar 1612 lijkt wel een voorspoedig jaar te zijn geweest voor het zo getergde Antwerpen van de Gouden Eeuw. Vele welstellende burgers hoopten op het herstel van de vroegere vrijheden en zodoende namen de bestellingen aan vooraanstaande kunstenaars niet af. Rubens voltooide zijn *Kruisafneming* in dat jaar … Ook in dat jaar bracht het *Familieren Keukenboek* van Antonius Magirus de gekwelde culinaire zielen van de Antwerpse bon-vivants tot rust die jarenlang door morele hervormers de mantel waren uitgeveegd voor hun uitbundige levenswandel.

En zo verscheen er in de Plantijnsche Winckel, een boekenbedrijf geleid door de weduwe en de zonen van Jan Moerentorf een indrukwekkend geschiedenisboek. *De cronijcke van de hertoghen van Brabant* werd samengesteld door Laurens van Haecht Goidtsenhoven en beschrijft uitvoerig en minutieus het leven en de wandel van de 44 hertogen van Brabant. De laatste in de rij waren Albrecht en Isabella. 41 hertogen krijgen er een serene afbeelding in mee, geschetst op het hoogtepunt van hun carrière. De begeleidende commentaar bij de titel spreekt voor zich. *Chronijcke van de hertoghen van Brabant: verciert met hunne figuren nae t'leven. Waer in hun leven ende oorlogen beschreven sijn: met oock de ghelegentheydt des landts, de manieren ende handel des volcks, besondere beschrijvinghe van elcke stadt ende heel andere zelzaeme Historien zoo in Brabant als in andere Landen gheschiet.*

Het AMVB mag zich sinds 1991 van dit werk met trots als eigenaar-zorgdrager beschouwen van een zeldzaam exemplaar, aangeschaft in 1753 door Brusselaar G.L.T. Meulenaere. Het enig ander ons bekende exemplaar berust immers bij Universiteitsbibliotheek van Gent. Het werd door het AMVB op de kop getikt bij de Slegte en verworven voor de prijs van 17.000 Bfr.: een topstuk in ons erfgoedbestand.

Het is dan ook met enige ontroering en zelfs wetenschappelijke verbazing dat ons team dit werk benadert. Het bezit ervan benadrukt eens te meer welk een schat aan historische kennis en maatschappelijk geheugen door ons huis wordt bewaard, bewaakt, beschermd en geïnventariseerd.

CAROLVS MAGNVS FRANC. REX ET IMP. VII. BRAB. PRINC.

VAN DIE GHELEGENTHEYT des Landts Ende Hertochdoms van Brabant/ende den oorspronck des Landts.

Enghelien wy int veruolch van delen zijn tracterende van die deurluchtighe Hertoghen van Brabandt / vande welcken oock ghesproten zijn niet alleen seer machtighe Coninghen / als Puppijn de derde van dien name / Coninck van Vranckrijck / Godefroye ende Boudewijn vã Bouillon / Coninghen van Jherusalem : maer daer-en-bouen vermaerde Roomsch-Keysers / als Carolus die groote / Keyser ende Coninck van Vranckrijck / met sijn successeurs Keysers. Soo willen wy nu hier beschrijuen die gheleghentheydt des selfs lants / met oock den oorspronck des naems.

Brabant is dat heerlijckste ende principaelste lit ende deel der seuen-thien Belgische oft Neder-landtsche Prouincien / Ende is gheleghen inde vterste deelen van Germanien / ligghende aen Gallia Belgica / oft neder-Vranckrijc / hebbende den Rhijn ende Vrieslant oostwaert / alwaer haer die Mase presenteert / scheydende aen een oort seker deel van Gelderlant. Die Brabantsche zee eñ den Vlaemschen schoot Noortwaert / daer die voornoẽde Mase haer ander-werk vertoont. Die Brabant scheyt aen een ander gewest / van een paert der iurisdictien van Gelderlant voor-schreuen / eñ van Hollant. Die gelegentheydt vã Brabant.

A Neder-

Atelier Salu, huidig zicht fonteinzaal – © Fonds Salu

ARCHIEF TE GAST

EPITAAF: GEPASSIONEERDE EN VRIJWILLIGE INZET VOOR BEGRAAFPLAATSEN

Tim Jansens

Soms tot onze eigen verwondering constateren we dat Epitaaf een zekere bekendheid, zelfs een reputatie heeft opgebouwd op het gebied van wat tegenwoordig 'funerair erfgoed' is gaan heten. En dat niet alleen in Brussel, Vlaanderen en België maar ook in het buitenland. Het feit dat we sinds lange tijd het grafmakersatelier Salu beheren, heeft daar ongetwijfeld mee te maken. Het toont ook aan dat we op zijn minst één van onze doelstellingen – mensen bewust maken van het belang en de waarde van dit lang verwaarloosde en kwetsbaar erfgoed – deels hebben bereikt. Wat natuurlijk niet betekent dat we op onze lauweren kunnen gaan rusten. Het verval op onze dodenakkers blijft redenen geven tot bekommernis.

Naar aanleiding van een samenwerkingsproject tussen het AMVB en Epitaaf rond het digitaliseren van het fotoarchief van de familie Salu – waarover u binnen enkele maanden meer zal lezen – stellen we onze vereniging en onze activiteiten kort aan u voor.

Nostalgisch en/of visionair

'Noem de oprichting van Epitaaf een uiting van fin-de-siècle-moeheid of een nostalgisch omkijken naar een verleden waar nog waarden werden gekoesterd, in tegenstelling tot de komst van de nieuwe eeuw.' Deze wat sombere woorden tekende een journalist begin jaren 1990 op uit de mond van Marcel Celis, de net verkozen voorzitter van de vereniging voor funeraire archeologie, zoals de vereniging officieel heet. Een oprechte bewondering voor de kunde en de kunsten van ambachtslui en kunstenaars die het uitzicht bepaalden van onze begraafplaatsen is niet vreemd aan het merendeel van de leden van Epitaaf. Maar veel belangrijker dan dit verlangen naar een vervlogen verleden was – en is nog steeds – de bekommernis om het funeraire erfgoed zoveel en zo goed mogelijk te bewaren en beschermen. In zekere zin waren de stichtende leden van Epitaaf hun tijd (ver) vooruit. Tegenwoordig beschouwt zowat iedereen begraafplaatsen als een belangrijk onderdeel van ons cultureel erfgoed. Midden de jaren 1980, wanneer Epitaaf boven de doopvont gehouden werd, was de situatie nog totaal anders. Op enkele (kunst)historici na schonk niemand aandacht aan onze begraafplaatsen en de grafmonumenten die erop stonden te verkommeren.

Eeuwigdurend?

En toch hing er iets in de lucht. In Engeland ontstonden de eerste *cemetery friends groups*. In dezelfde periode kregen in het Duitse Kassel de plannen vorm om een heus *Sepulkralmuseum* op te richten. Ook bij onze noorderburen broeide er wat: in 1986 zou hieruit ondermeer Terebinth groeien. In het zuiden van het land was de kleine vereniging *Champs Funéraires* kortstondig actief. Hoewel het accent bij de verschillende groepen en in verschillende landen anders lag, viel er een gemeenschappelijke bekommernis te bespeuren: de betrachting om deze plaatsen en objecten te bewaren die opgericht waren met de bedoeling om de eeuwigheid te trotseren maar niet bestand bleken tegen decennia regen en wind, en later verwaarlozing, vervuiling en vandalisme.

Een indirecte aanleiding om de vereniging op te richten in België was de wet van 1971 op de begraafplaatsen en lijkbezorging. Vooral de onbedoelde gevolgen van één van de elementen uit deze wet, namelijk de afschaffing van de 'eeuwigdurende concessies' – bedoeld om het plaatsgebrek op vele dodenakkers tegen te gaan – zorgde op termijn voor een ware ravage. Gemeenten kregen 'carte blanche' om oude of verwaarloosde grafmonumenten te ruimen. De gevolgen werden in de loop van de jaren 1980 duidelijk: overal te lande werden – soms (heel) – waardevolle grafmonumenten afgebroken.

In deze context werd in november 1984 Epitaaf opgericht. Het bleek om een heterocliete groep gepassioneerden te gaan met een kern in Antwerpen – vooral fotografen – en een Brusselse kern die voornamelijk uit kunsthistorici bestond. Maar daarnaast was er ook een archeoloog, een jurist, architecten... die elkaar vonden in een gemeenschappelijke – beroepsgebonden of persoonlijke – interesse voor begraafplaatsen. Het was een informele groep zonder structuur die het publiek in de eerste plaats wilde sensibiliseren voor dit type erfgoed. Rondleiden op begraafplaatsen bleek het middel bij uitstek om mensen te informeren over de waarde van deze verwaarloosde sites.

Van grafmakersatelier tot museum voor grafkunst

Het eerste grote evenement waarmee Epitaaf bekendheid kreeg bij een ruimer publiek was de tentoonstelling *Op leven en dood* in Antwerpen tijdens de zomer van 1987. Voor deze expositie over 'het grafmonument' werkte Epitaaf nauw samen met Ernest Salu III, de laatste telg van een dynastie van beeldhouwers die zich rond 1870 gevestigd had naast de begraafplaats van Laken. De familie had zich gespecialiseerd in funerair beeldhouwwerk en een aanzienlijk deel van de grafmonumenten op het kerkhof van Laken – een van de belangrijkste en mooiste van het land – werden in hun atelier vervaardigd.

Al bij het opbouwen van de tentoonstelling in 1987 kwam het idee ter sprake om het atelier Salu om te vormen tot een museum voor grafkunst. Deze plannen raakten in

Ernst Salu II met vrouw en zoon (Salu III) in de wintertuin van het atelier, omstreeks 1925 – Fonds Epitaaf

een stroomversnelling na het plotse overlijden van Ernest Salu in september 1987. Zijn dochters besloten het atelier en het aanpalende woonhuis te verkopen. We zochten en vonden een koper voor het unieke geheel. Twee jaar later vormde Epitaaf zich officieel om in een vzw en kreeg de erfpacht over het grafmakersatelier Salu. Sindsdien heeft Epitaaf een dubbele doelstelling: enerzijds blijft ze ijveren voor de studie en het behoud van het funeraire erfgoed, en dat door middel van publicaties, rondleidingen en tentoonstellingen. Anderzijds bouwen we, beetje bij beetje, het voormalige grafmakersatelier uit tot een bescheiden Museum voor Grafkunst, annex Documentatiecentrum voor Funeraire Cultuur. Het beheer en de restauratie van het atelier slorpt sinds de jaren '90 veel van de energie en middelen van de vereniging op. Toch neemt Epitaaf vrijwel altijd deel aan jaarlijkse publieksevenementen als de Erfgoeddag en Monumentendag met rondleidingen en tentoonstellingen. Tijdens de Erfgoeddag 2013 presenteren we in samenwerking met het AMVB en met steun van de VGC een tentoonstelling rond het foto-archief dat we aantroffen in het atelier. Maar daarover leest u meer in één van de volgende nummers van *Arduin*.

MEER INFO:
EPITAAF VZW – VERENIGING VOOR FUNERAIRE ARCHEOLOGIE
ONZE-LIEVE-VROUWVOORPLEIN 16
1020 LAKEN
INFO@EPITAAF.ORG
WWW.EPITAAF.ORG

Een praktische inleiding tot mondelinge geschiedenis

Het belang van mondelinge geschiedenis kan voor de erfgoedsector niet genoeg worden onderstreept. Toch is de aanwending van gesproken bronnen geen evidentie. Dat heeft voor een stuk te maken met de wetenschappelijke benadering van de geschiedschrijving. Als een volleerd positivist reconstrueerde de historicus van enkele generaties geleden het verleden aan de hand van ondubbelzinnige en onveranderlijke bronnen. In de biografieën van de grote persoonlijkheden was er schijnbaar geen enkele historicus die het in overweging nam om interviews met de betrokkenen als bron aan te wenden. Anders gezegd: mondelinge geschiedenis – wat niet te verwarren is met mondelinge overleveringen – werd niet ernstig genomen. Na de Tweede Wereldoorlog verschoof de interesse van de historicus van de geschiedenis van de grote mannen en de grote gebeurtenissen naar geschiedenis *from below:* het verhaal van 'gewone' mensen werd belangrijk. Dank zij de technische mogelijkheden van opnameapparatuur konden verhalen worden vastgelegd en als dusdanig evengoed als een volwaardige bron worden aangewend.

Daarom houdt mondelinge geschiedenis meer in dan enkel een activiteit om een bron te construeren of een methode tot het vertellen van een verhaal. *Oral history* gaat dus een stap verder: het kan de gesproken bron aanwenden om andere bronnen aan te vullen of te corrigeren of kan zelfs de plaats van de hoofdbron innemen. De aandacht voor details en persoonlijke ervaringen is ook groter. *Oral history* is niet vanzelfsprekend of vrijblijvend; de interviewer moet doelgerichte vragen stellen wat enige historische en zelfs interdisciplinaire achtergrondkennis veronderstelt: de interviewer/historicus gaat zodoende op zoek naar achterliggende waarheden en registreert tegelijkertijd ervaringen en uitdrukkingen die anders verloren zouden gaan. In zekere mate kan het interview eerder als een dialoog worden beschouwd tussen de historicus die specifieke informatie wil weten en de geïnterviewde – of de verteller – die deze informatie mondeling meedeelt. De verhalen moeten ook op een historiografisch verantwoorde wijze worden verwerkt. De getuigenissen moeten in de juiste context worden geplaatst en de interviewer dient er aandacht voor te hebben dat hij of zij de geïnterviewde niet in een bepaalde richting probeert te duwen.

Zodoende is *oral history* niet kritiekloos. Wie kan immers garanderen dat het genoteerde verhaal waarachtig is? In welke mate geeft de geïnterviewde al dan niet een eigen interpretatie van de werkelijkheid? Bovendien

is de toepassing van *oral history* in de tijd beperkt: niemand kan vandaag deze methode aanwenden om bijvoorbeeld persoonlijke visies op feiten uit de 19e eeuw te verkrijgen. Bijkomende problemen: wat met groepsinterviews? Geven de vertellers allemaal samen geen vertekend verhaal dan wanneer ieder apart zou worden geïnterviewd? En hoe vindt de historicus de geschikte personen met een verhaal? Ook de verwerking van de verhalen is intensief en tijdrovend, zeker wanneer alles moet worden getranscribeerd. Daarom is het van belang dat de historicus zich bewust is van zowel de valkuilen als de mogelijkheden van *oral history*.
Het is rond deze thema's dat Jan Bleyen en Leen Van Molle een praktisch handboek hebben samengesteld. Hierin wordt op een heldere wijze de quasi eindeloze mogelijkheden van mondelinge geschiedenis besproken. Een uitvoerige bibliografie en een zorgvuldig samengestelde trefwoordenlijst maken van deze uitgave een onmisbaar werkinstrument voor zowel de contemporaine historicus als de onderzoekers uit de erfgoedsector.
Jimmy Koppen
VSAD 'Karel Cuypers'/Universiteitsarchief
Vrije Universiteit Brussel

J. BLEYEN & L. VAN MOLLE. WAT IS MONDELINGE GESCHIEDENIS?
Leuven / Den Haag, Acco, 2012, 172 p., € 22,50

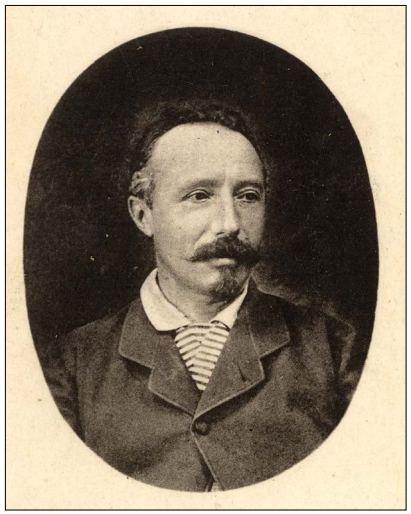

Een intellectuele biografie

Bij Larcier verscheen het doctoraal proefschrift over Edmond Picard, advocaat aan het Hof van Cassatie tussen 1880 en 1919, dat Bart Coppein kort voordien aan de KU-Leuven verdedigde. Leven en werken van Picard worden hier gebruikt als 'kapstok' waaraan de volledige politieke, sociale, institutionele en juridische geschiedenis van België van de late 19e en vroege 20e eeuw wordt opgehangen. Het resultaat is een bijzonder erudiet en zeer degelijk werk, dat een welkome aanvulling is in de bibliografie van de Belgische geschiedenis.
Edmond Picard (1836-1924) was zonder twijfel een van de grootste juristen uit de Belgische geschiedenis. Als publicist was Picard 'larger than life': zijn bibliografie omvat tientallen werken, vaak opgesplitst in verschillende volumes. Hij was de drijvende kracht achter de *Pandectes belges,* een reeks die nog na zijn dood werd verdergezet en in 1933 werd afgeklokt op 136 boekdelen. Hierin werd zowat ieder trefwoord uit de Belgische rechtspraak van de 19e en begin 20e eeuw uitvoerig toegelicht en geanalyseerd. Niet zelden vormden de door Picard geschreven inleidingen van de verschillende delen aparte essays of zelfs pseudo-romans, geïnspireerd door rechtsfilosofie en -praktijk of actuele maatschappelijke en ideologische kwesties.
Picards interesseveld was breder dan enkel juridische aangelegenheden: zo was hij ook verbonden aan verschillende literaire tijdschriften, trachtte tevergeefs een nevencarrière als theaterauteur van de grond te krijgen en was hij overtuigd wagneriaan en kunstliefhebber. Op politiek vlak pleitte hij voor algemeen stemrecht en had hij een grondige hekel aan doctrinaire liberalen. In 1894 verscheen hij op de BWP-lijst en werd hij nadien door de partij gecoöpteerd naar de Senaat.
Picard was gespecialiseerd in onteigingsrecht, intellectueel eigendomsrecht en zeerecht, maar profileerde zich ook in Vlaamse aangelegenheden. Toen in 1872 de Vlaamse arbeider Jozef Schoep in eerste aanleg werd veroordeeld – omdat deze geweigerd had om in Sint-Jans-Molenbeek in het Frans aangifte te doen van de geboorte van zijn zoon – werd de man in Cassatie door Picard verdedigd. Hoewel de veroordeling van kracht bleef, werden wel de politieke gemoederen geroerd. Zeer snel volgde een wet op de strafrechtspleging, de eerste echte taalwet van het land.
Dat Picard na 1900 hoe langer hoe meer in sociaal en politiek isolement terecht kwam was grotendeels aan hemzelf te wijten. Maar het is zijn antisemitisme dat zijn nagedachtenis heeft bezoedeld. In zekere zin wil het boek van Bart Coppein een herwaardering van Picard voorstellen, of ten minste toch zijn ideologie in de correcte context plaatsen. Picard mag immers niet als een alleenstaand geval worden bekeken. Ook Jules Destrée en zelfs Karl Marx waren om een anti-joodse uitspraak meer of minder niet verlegen. Bovendien haalde hij de antisemitische mosterd vooral in het buitenland. Dit antisemitisme was ook een onderdeel van Picards nationalisme, dat zo een beetje als de 'âme belge', de 'Belgische volksgeest', kon worden bekeken. Het was die volksgeest die Vlamingen en Walen deelden.
Coppeins boek richt zich duidelijk tot de lezer met kennis van zaken. Namen van politici, ideologen en juristen worden nauw bij het verhaal betrokken en echter niet altijd even grondig geduid. Ook konden bepaalde passages misschien nog intenser worden onderbouwd, door bijvoorbeeld Léon Poliakov of Benedict Anderson in het hoofdstuk over antisemitisme en nationalisme te betrekken. Dit zijn evenwel allemaal maar details die niets afdoen aan de grote waarde van deze publicatie.
Jimmy Koppen, Vrije Universiteit Brussel

BART COPPEIN, DROMEN VAN EEN NIEUWE SAMENLEVING. INTELLECTUELE BIOGRAFIE VAN EDMOND PICARD.
Brussel, Larcier, 2011, 423 p, € 55,00

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Jari Demeulemeester, Arduinkaai 28 1000 Brussel

HOOFDREDACTEUR

Mariet Calsius

REDACTIE

Stephanie Aertsen, Kathleen De Blauwe, Guy De Groote, Jari Demeulemeester, Patricia Quintens, Wim Van der Elst, Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Renée Cambré, Tim Jansens, Jimmy Koppen, Nastasia Vanderperren

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel
arduin@amvb.be

VORMGEVING

L-ink

DRUK

epo

ISSN: 1784-3111

Abonnement op *Arduin* en *@rduin*: € 20,00
Losse nummers *Arduin*: € 10,00 (exclusief verzendingskosten)
KBC: 433-1062071-43 – BIC: KREDBEBB – IBAN: BE66 4331 0620 7143

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen. Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zij menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28
1000 Brussel
Tel: 02-209 06 01 – Fax: 02-502 83 21
www.amvb.be

Algemeen:	info@amvb.be
Directie:	patricia.quintens@amvb.be
Archief:	mariet.calsius@amvb.be
Arduin:	arduin@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdagen toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.

erfgoed BRUSSEL
ERKEND CULTUREEL ARCHIEF
Met steun van de Vlaamse overheid
VLAAMSE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE